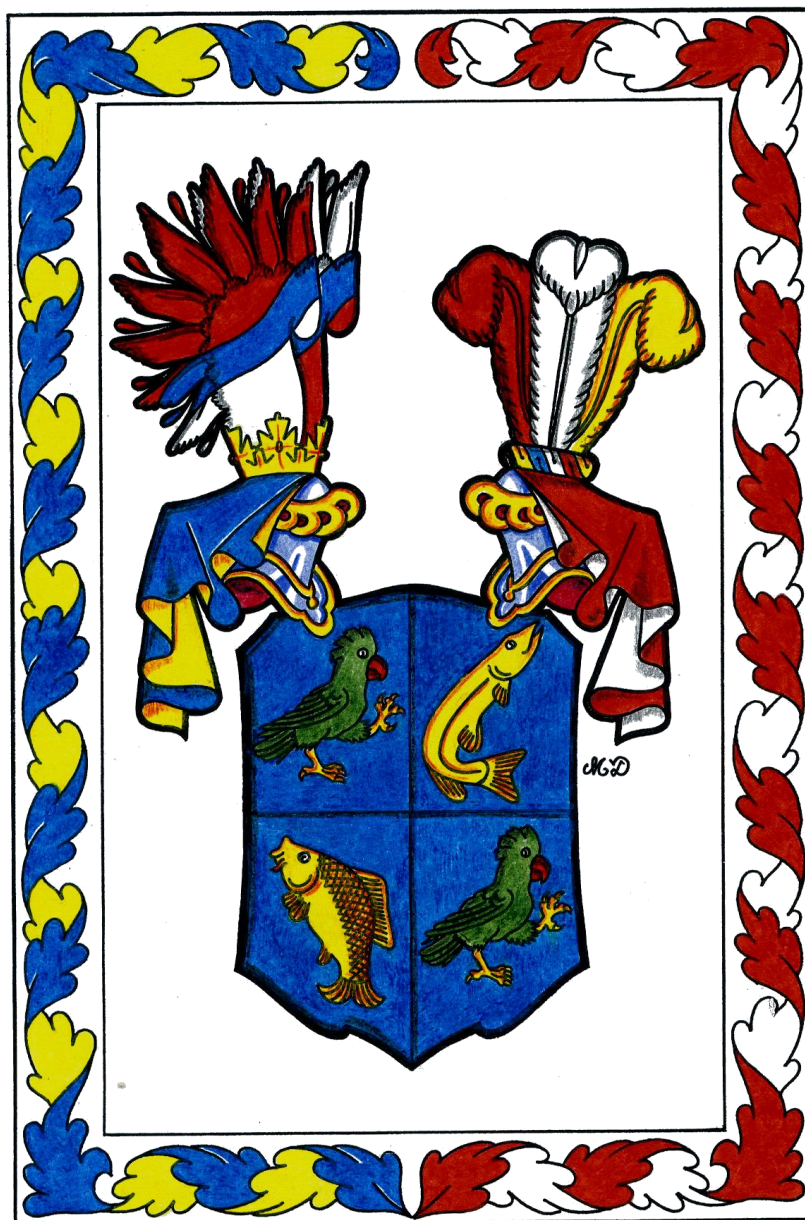

J IHOČESKÝ H EROLD

Mimořádné vydání časopisu o historii a pomocných vědách historických

Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan

2003

Autor příspěvku	Název článku	strana
Milan Daněk	Proč zanikla pobočka ČGHS v Českých Budějovicích	3
Milan Daněk	Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan	6
Zdena Jindrlová	Den otevřených dveří SOA v Českých Budějovicích	8
Petr Šřovíček	Zámek Nové Hradky v Jihočeském kraji	11
Milan Daněk	Hrad Nové Hradky v Jihočeském kraji	12
Zdena Jindrlová	Dubnové navštívení zámku Hluboká nad Vltavou	17
Mgr. Václav Vondra	O vzniku železničních tratí z Českých Budějovic	19
Ferdinand Menčík	České pověsti erbovní	22
Tomáš Klimek	Proč stavěli zlatokorunský klášter	33
Milan Daněk	Komunální, neboli obecní a městská heraldika	38
Milan Daněk	Znaky měst a obcí	42
Miroslav Milec	Pečeť pana Viléma z Rožmberka	43
Milan Daněk	Zprávy, informace, recenze	44
Milan Daněk	Galerie českých šlechtických rodů	46
Milan Daněk	Znaky majitelů hradu Nové Hradky v jižních Čechách	48

Jihočeský Herold 2003
Časopis o historii a pomocných vědách historických
vydáván 2x ročně
mimořádné číslo 2003 vydáno v Českých Budějovicích dne 1.2.2004
vydavatel : Ing. Milan Daněk, Dlouhá 18, 370 11 České Budějovice
evidenční číslo MK ČR E 14574

úhrada nákladů na vydání ve výši 30,- Kč

Kontaktní adresa pro příjem příspěvků:
Ing. Milan Daněk, Dlouhá 18, 370 11 České Budějovice
Telefon: 737 438 029 po celý den

V českých zemích je velice silná tradice v zakládání a navštěvování spolků a zájmových sdružení s různým zaměřením. Připomeňme si pouze jako příklad domkáře, zahradníky, filatelisty, numismatiky, ale třeba i amatérské divadelníky. Na základě této tradice vznikla mimo jiné i Česká genealogická a heraldická společnost, která by měla sdružovat všechny lidi se zájmem o pomocné vědy historické, historii a obohacování znalostí o dějinách naší vlasti. Zatímco někteří „šílenci“ mezi námi, zabývající se bádáním v oborech jako je například heraldika a sfragistika ráno vstávají s myšlenkou na nové objevy a večer uléhají s erbem či pečeti v ruce, badatelé z oboru genealogie jsou trochu jiní. I oni jsou tak trochu „praštní matrikou“, ale od ostatních se odlišují. Pro některé z genealogů je tento obor celoživotním koníčkem, i takové máme ve svém středu. Pro valnou většinu ostatních je genealogie pouze chvilkovou záležitostí a po zjištění potřebných údajů, sestavení rodokmenu svých předků nebo při prvních překážkách o tento obor ztrácejí zájem. V některých případech je problémem nedostupnost materiálů, například když se předci přistěhovali z města na druhé straně republiky, nebo dokonce z jiného státu – potom dochází k tomu, že nejsou možnosti jak se k těmto dokumentům dostat a zájem na čas opadáva. Dalším z důvodů je mimo jiné taky velká finanční náročnost při dojíždění do vzdálených archivů a značná časová náročnost této činnosti. Jistě i mezi námi by se členové dali podle výše popsané specifikace rozdělit. Někteří jsou pravidelnými návštěvníky našich setkání, jiní se objevili jednou, nebo dvakrát a ztratili zájem. Některým z nich možná trochu krivdím, protože mají k tomu, že mezi nás chodí pouze sporadicky jiný důvod – možná rodinné problémy, nebo přílišnou vzdálenost od svého bydliště, vždyť sdružujeme lidi z celého kraje, ve skutečnosti od Vimperka na západě až po Žirovnici na východě.

Předseda výše zmíněné společnosti využil setkání členů dne 8.března 2003 na Valné hromadě společnosti a naší nepřítomnosti k tomu, aby očernil a pomluvil členy společnosti z naší pobočky v Českých Budějovicích. Správní výbor společnosti se domnívá, že pobočky založené v jednotlivých městech ČR nepracují, což v našem případě, a podle referencí z některých dalších poboček, nemá opodstatnění. Dokonce jsme pravidelně posílali plány práce a jejich zhodnocení, které se někdy pravděpodobně ztratili a správnímu výboru se do rukou nikdy nedostaly. Správnímu výboru jsme dokonce poslali kopie těchto hlášení, které jsme posílali do Prahy, ale které si některý z členů správního výboru nechal pouze pro sebe a ostatním členům je nepředal. Ve výše zmíněném projevu pana předsedy bylo řečeno, že jsme nereagovali na požadavek správního výboru o sdělení informací o naší činnosti. Otázkou je, jak mohli pobočky reagovat na něco, co pravděpodobně nikdy neopustilo Prahu – žádný požadavek tohoto znění totiž od začátku roku 2002 na adresu naší pobočky nedošel. Jak asi všichni členové pobočky této společnosti v Českých Budějovicích, které jsem byl také členem, pamatují, od počátku roku 2002 na žádný z našich požadavků, týkajících se zlepšení činnosti pobočky, a tedy i společnosti jako celku, ani správní výbor, ani pan předseda nereagovali. Naopak byli jsme lživě napadeni za to, že nespolutracujeme, že vznášíme požadavky, kterými ignorujeme rozpočet společnosti, že společnost ochuzujeme o příjmy z členských příspěvků a v neposlední řadě, že společnost vystavujeme trestnímu postihu.

Na můj dopis, ve kterém jsem vinil pana předsedu z úmyslu konat valnou hromadu v den setkání naší pobočky pan předseda reagoval dalším lživým sdělením, že správní výbor neví, kdy se scházíme a že to byl jediný možný termín konání, a že se objednával půl roku předem. Přitom to, že pobočka v Českých Budějovicích měla pravidelné schůzky každou druhou sobotu v měsíci se nezměnilo od jejího založení. Tato skutečnost byla správnímu výboru oznámena, dokonce se toto sdělení objevilo i v GH listech, kde bylo otištěno ve článku zabývajícím se založením naší pobočky. Ve správním výboru je dokonce jeden člen pověřen řešením problematiky poboček, tak při počtu celkem pěti poboček v celé ČR snad není tak těžké tento údaj zjistit. Datum pravidelné schůzky pobočky v Českých Budějovicích dne 8.března 2003 by byl schopen určit každý průměrně vzdělaný člověk s kalendářem v ruce. Nelze tedy akceptovat sdělení pana předsedy, že termín byl jediným možným řešením, jedná se spíš o pouhou výmluvou – pokud by správní výbor a pan předseda měli skutečně zájem na konstruktivním jednání o fungování poboček, bylo by velice jednoduché termín změnit, zvláště když se zmiňovaný termín Valné hromady domlouval tak dlouho dopředu.

Pan předseda nás nařkl ve svém projevu z toho, že jsme se snažili separovat od zbytku společnosti. Pravidelní návštěvníci našich setkání a členové pobočky ovšem mohou doložit opak tohoto tvrzení. Například jsme se snažili od správního výboru získat spojení – kontaktní adresy na ostatní existující

pobočky společnosti v ČR. Bohužel marně. Nikdo ze správního výboru totiž na náš požadavek za téměř dva roky neodpověděl. Nakonec jsme si tyto kontaktní adresy museli sehnat sami. Nicméně od té doby se nám již podařilo navázat kontakt na pobočku v Liberci a také na pobočku v Příbrami.

Vzhledem k tomu, že při zakládání naší pobočky, ale ani nikdy v dalším období se nikdo ze správního výboru neobtěžoval, dokonce ani písemnou formou vedení pobočky sdělit žádné z informací, které vedení pobočky v Českých Budějovicích k organizační práci potřebovali, zaslali jsme do Prahy požadavek na přidělení určitých finančních prostředků na organizační potřeby – kopírování materiálů na přednášky, nákup obálek a poštovních známek pro korespondenci se správním výborem atd. A to byl asi hlavní problém, proč se situace takto vyostřila.

Ale jsou jiné věci, o kterých se pan předseda ve svém projevu nezminil. Například o svém slibu zajištění zapůjčení knih ze spolkové knihovny a jejich osobním doručení do Českých Budějovic – v březnu 2002, při své osobní návštěvě Českých Budějovic nám dokonce vyčínil, že jsme dosud neodeslali svůj požadavek na knihy. Proto jsme, na základě jeho doporučení odeslali seznam požadovaných publikací a odpovědi na ně bylo po více jak sedmi měsících od odeslání dopisu sdělení správního výboru, že jestli si chceme něco vypůjčit, máme se laskavě dostavit do Prahy. Kde je tedy to panem předsedou proklamované osobní zajištění služeb pro členy pobočky.

Vzniklou situaci jsem se snažil vyřešit žádostí na správní výbor o otištění odpovědi na zamlžující, zkreslující a lživé výroky p. Podholy, které se objevily ve „Zprávě z Valné hromady“, jež byly otištěny na webových stránkách společnosti a následně i v časopise GH listy. Žádost jsem zpracoval přesně dle jednotlivých paragrafů tiskového zákona (46/2000 Sb.) a odeslal doporučeně na adresu společnosti. Dopis byl odeslán tak, aby byl doručen ještě před začátkem prázdnin, tedy v období, kdy je kancelář společnosti ještě v provozu. Nicméně do třech týdnů mi byl dopis neotevřený Českou poštou doručen zpět s odůvodněním, že nebyl vyžádán. Proč asi ? kopii stejného dopisu jsem proto odeslal znovu na adresu společnosti, tentokrát již ne doporučeně, aby mi nebyl znovu vrácen a odezvou na něj byla návštěva p. Podholy na naší pravidelné schůzce v měsíci září. Po ukončení přednášky se mezi mnou, některými členy společnosti a p. Podholou proběhla debata, ve které ze strany pana předsedy padala opět demagogická argumentace s tím, že to, co řekl je pravdivé, a proto jsme diskusi raději ukončili, protože proti demagogickým argumentům pana předsedy nemá cenu stavět logiku. Nicméně jsem předpokládal, že člověk, který se na Valné hromadě oháněl tiskovým zákonem jako kyjem proti nešvarům naší pobočky bude tento zákon respektovat a mnou požadovanou odpověď otiskne v dalším čísle GH listů. Má přece právo na mou odpověď opět v GH listech reagovat ??? Ale nestalo se tak – ani v dalším čísle GH listů má odpověď otištěna nebyla a mou žádost o uveřejnění této odpovědi na webových stránkách správní výbor také odmítl. Zaslal jsem proto správnímu výboru dotaz na důvod nerespektování tiskového zákona a odpovědi mi byl teprve začátkem prosince, tedy více jak jeden měsíc po uskutečnění schůze správního výboru dopis, ve kterém mi členové správního výboru oznámili, že žádost projednali ale že neshledávají žádný důvod k tomu, aby tato odpověď byla uveřejněna. Je zřejmé, že členové správního výboru, patrně silně ovlivnění panem předsedou se rozhodli nerespektovat ustanovení tiskového zákona, které vydavateli periodického tisku ukládá povinnost otisknout odpověď hned v příštím vydání stejného periodika, ve kterém bylo původní oznámení otištěno. Pan předseda zřejmě zastává názor, že paragrafy jsou tak křivé proto, aby je mohl obcházet. Ze strany pana předsedy mne to nepřekvapuje, ale fakt, že jej v tomto jednání podporuje celý správní výbor je více než zarážející.

Závěr je jednoduchý – pobočka byla ustavena z popudu Prahy, ale nikdo z vedení společnosti nám jaksi neřekl základní informaci - to, že vlastně nic nesmíme, jen s jedinou výjimkou - vždy v termínu zaplatit členské příspěvky. Takovéto zjištění je pro vedení jakékoliv organizace, nejenom té naší, dosti deprimující. A z tohoto chybného postupu vedení společnosti a také nechuti správního výboru a pana předsedy k jakékoliv konstruktivní debatě vznikly veškeré problémy. Jestliže společnost s celostátní působností a pobočkami má normálně fungovat, měly by být členové těchto poboček nejenom seznámeni s veškerými informacemi, nutnými k jejich fungování, jejich konkrétními právy a povinnostmi a také by se prostřednictvím svých zástupců – vedoucích poboček měli mít možnost podílet se na vedení společnosti, jejím utváření, zkvalitňování činnosti a rozvoji. V současné době je SV zvolen pouze z pražských členů, a to je asi kámen úrazu. Vzhledem k tomu, že jednotlivé pobočky nemají dle stanov právo hospodaření, vlastně nemohou nic. Členové pobočky, pokud chtějí vyvíjet nějakou činnost si ji také musí finančně zajistit. Na co jsou tedy placeny členské příspěvky do kasy společnosti ? Na to, aby byly nakupovány knihy pro členy společnosti, kteří bydlí v Praze a okolí ?

Argument, že v Praze je nejvíce členů společnosti je pro nás v tomto případě nezajímavý. Pokoušeli jsme se několikrát o podnět, impuls k diskusi. Bohužel všechny podněty byly ze strany SV a hlavně pana předsedy brány jako útok proti společnosti a jeho osobě. Posledním důkazem jsou výroky pana předsedy v jeho zprávě z Valné hromady a také ignorování tiskového zákona, vyplývající z dopisů, které mám k dispozici. Jak jinak lze interpretovat ignorování požadavku vedení naší bývalé pobočky v Českých Budějovicích o zveřejnění zprávy z posledního jednání schůze členů pobočky v měsíci září, na které byla pobočka všemi hlasy bez výjimky zrušena. Jediné, co se na webových stránkách společnosti objevilo, byla tři slova – Pobočka byla zrušena. Ani zmínka o tom, že v zápise byly popsány důvody, které k tomuto aktu vedly. Jak jinak si vysvětlit to, že členové společnosti nemají nárok na svobodný přístup k informacím, které se dotýkají činnosti společnosti. Ať už se jedná o zveřejnění mého názoru a mým prostřednictvím i názoru všech členů bývalé pobočky v Českých Budějovicích na to, že členové společnosti, kteří byli přítomni na Valné hromadě byli úmyslně panem předsedou lživě informováni o situaci ve společnosti, nebo o tom kdy a hlavně z jakých důvodů došlo k tomu, že se skupina členů společnosti rozhodla tuto společnost opustit. Jaké právo si to proboha pan předseda a správní výbor společnosti přivlastňuje ??? Když se zpětně podívám na celou situaci s odstupem času, nabývám stále více přesvědčení o tom, že se v našem případě jednalo o prachšprostou cenzuru hodnou hluboké totality. Kdybych bydlel někde blízko Prahy, pravděpodobně bych dal dohromady ty členy společnosti, kterým by se nelíbilo jednání správního výboru a pana předsedy a pokusil bych se nastolit pořádek tím, že bych pana předsedu a správní výbor demokraticky donutil k odstoupení. Bohužel bydlíme všichni dost daleko od Prahy a proto jsme se rozhodli řešit naši situaci druhým způsobem. Vedení České genealogické a heraldické společnosti se sídlem v Praze nás hodilo přes palubu, a když jsme se neutopili a naopak plavali čím dál lépe, snažil se nám správní výbor a pan předseda naší činnost všemožně znechutit. Ve světle těchto informací vyvstala otázka, jestli je pro nás snesitelné působit pod vedením těchto „vybraných členů“ společnosti, kteří se dokáží snížit k pomluvám a nekorektnímu jednání a cenzuře informací, nebo pokračovat samostatně, třeba i pod hlavičkou jiné organizace. To byly hlavní důvody, proč se členové pobočky v Českých Budějovicích rozhodli ukončit formálně činnost pobočky, která sice zanikla jako pobočka ČGHS, ale její jednotliví členové se na stejném setkání jednohlasně vyslovili pro to, abychom se i nadále scházeli pod hlavičkou jiné organizace, která o naši činnost projevila zájem. Od září roku 2003 se tedy scházíme jako samostatná sekce Klubu přátel Českých Budějovic, jejímž jsme vlastně byli kolektivním členem i v minulosti. Od tohoto dne již nemá nikdo z Prahy možnost nám naši činnost negativně ovlivňovat.

Mým osobním rozhodnutím po tříletém působení v této organizaci bylo ukončení členství v ČGHS, protože spolupracovat se dá pouze s rovnými lidmi, a to pan předseda rozhodně není. Stejně rozhodnutí jako já přijali i někteří další, nyní již bývalí členové společnosti. Nicméně všem ostatním, kteří společnost neopustí přeji do dalšího období hodně štěstí a úspěchů v bádání, a mimo jiné také pevné nervy.

Milan Daněk

V dnešní galerii šlechtických rodů jsou uvedeny rody, v jejichž erbech se objevuje kapr. Mimo rodů, které jsou uvedeny přímo ve zmíněné rubrice je ještě jeden člověk, na kterého bychom určitě neměli zapomenout. Není sice rodákem jihočeským, narodil se 18. července 1535 v Kolině, ale největší slávu si vysloužil v Jihočeském kraji, kde postupně působil jako správce církevních statků v Borovanech za probošta Matěje „Kozky“ z Rynárce, a protože se zde velice osvědčil, byl Vilémem z Rožmberka přijat jako podpurkrabí a později jako purkrabí zámku v Českém Krumlově. Vzhledem k jeho vynikajícím výsledkům hospodářským posléze roku 1569 jmenován „regentem všechněm hejtmanům a úředníkům“. Tím výjimečným mužem byl Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan.

Vzhledem k tomu, že v roce 2003 byla vydána kniha, která se zabývá právě Jakubem Krčínem, rybníkářstvím a konečně i dobou, ve které tento významný hospodář a hlavně rybníkář žil, myslím, že by bylo nošením dříví do lesa z této knihy vypisovat informace o něm. Proto jsem, kromě základních informací, které obsahuje první odstavec tohoto článku zaměřil celou jeho zbývající část hlavně na znak rodu Krčínů z Jelčan a také na pověsti, které se o Krčínovi zmiňují.

Rod vladýků z Jelčan (ves u Zásmuk) je připomínán již od roku 1295 a jeden z nich získal původní erb od Vladislava II. Jagelonského dne 8.května 1509, tedy zeleného papouška v modrém poli štítu, přikryvadla červená a modrá a do klenotu na přilbě tři pštrosí pera bílé, červené a zlaté barvy a zároveň i povolení „psáti se z Jelčan“.

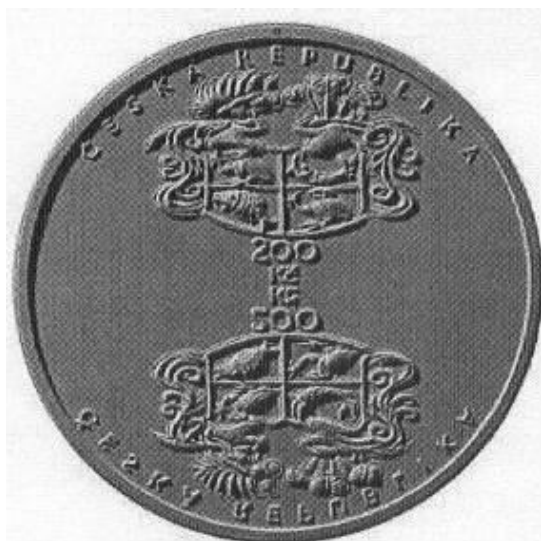
Roku 1556 byli příslušníci rodu Krčínů z Jelčan na obecném sněmu přijati do stavu rytířského království Českého.

Jakub Krčín z Jelčan jako odměnu za své věrné služby obdržel mimo majetku také potvrzení stavu vladýckého z 20. března 1586 od českého krále Rudolfa II. Habsburského vydatnou přímluvou Viléma z Rožmberka dále povolení psáti se ze Sedlčan a polepšení svého erbu takto: „Štít křížem na čtvero rozdělený, v 1. a 4. modrém poli zůstalo dosavadní znamení – zelený papoušek ale polepšený pyskem a zlatými nohami; ve 2.. poli ve vodním způsobu zlatá štika ohnutá od pravé k levé; ve 3. poli též ve vodním způsobu zlatý kapr od levé strany k pravé vzhůru obrácený, přikryvadla bílá červená a modrá zlatá, dva helmy, nad pravým koruna a dvě křídla, jedno na druhém (jednoho po spodu pošikem polovice bílá, druhá červená druhého křídla polovice ze spodu červená a vrchní bílá) a přes obě křídla pruh způsobu vodního pošikem, na druhém točenice všech pěti barev a tři pštrosí pera: žluté, bílé a červené. Tento znak je možno vidět vytesán na náhrobníku Jakuba Krčina z Jelčan a Sedlčan v kostele v Obděnicích, zároveň je jím vyzdoben i kostel tento v klenbě nad oltářem a také je jej možno vidět i v Sedlčanském kancionále. Stejný znak je také nakreslen na první straně tohoto vydání Jihočeského Herolda.

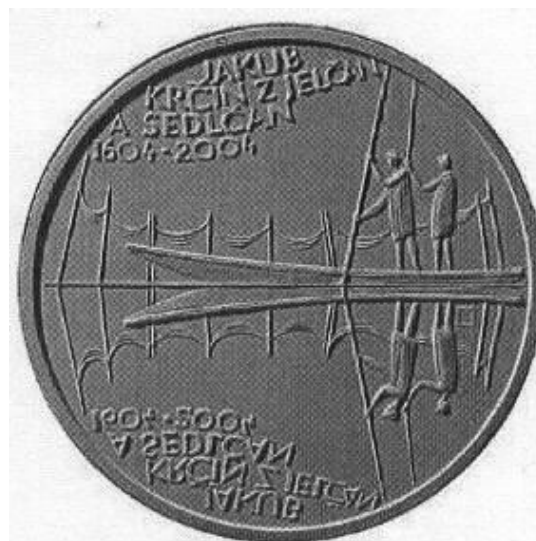
Zajímavé je pročitat jihočeské pověsti a také pověsti ze sedlčanska, tedy z oblasti, kde Jakub Krčín působil. Všechny do jedné se zmiňují o Krčínově šikovnosti jak uniknout „mocnostem pekelným“, ať již ze smlouvy s ďáblem při výstavbě Zlaté stoky, kde čerta zapráhl do pluhu a tak ho utahal, že čert sám smlouvu zrušil, nebo ze smlouvy s ďábly při výstavbě nového zámku v Křepenicích, kde podvedl čerta vycvičeným kohoutem. Smlouvu s čerty měl podle pověsti i v mnoha dalších případech. Vypráví se také pověst o ztracených privilegiích města Sedlčan, které sedlčanským úskokem zabavil Jakub Krčín. Ale nakonec podle pověsti právě ze sedlčanska po nocích čert s Krčínem zapřaženým do pluhu rozorává zamrzlé rybníky, takže pomstě za příkoří nakonec stejně neunikl.

Životní pouť tohoto jistě výjimečného člověka skončila v roce 1604, v roce 2004 si tedy budeme připomínat již čtyřsté výročí jeho skonu. A možná právě proto byla Českou národní bankou vyhlášena celostátní, anonymní soutěž na návrh stříbrné mince v hodnotě 200,- Kč. Soutěže se zúčastnilo 38 výtvarníků s celkem 68 návrhy. Vítězem této veřejné soutěže se stal akademický sochař Vladimír Oppl a jeho návrh vypadá asi takto: jedna strana obsahuje erb Jakuba Krčina, tak jak jej můžete vidět na první straně našeho časopisu, druhá strana je ozdobena loďkou se dvěma rybáři. Na této akci se spolu s Českou národní bankou podílelo také Národní zemědělské muzeum Ohrada v Hluboké nad Vltavou, a z tohoto důvodu si jeho návštěvníci mohli až do konce roku 2003 prohlédnout v expozici muzea všechny předložené návrhy, tedy celkem všech 68 návrhů – sádrové modely rozměru 18 – 20 cm. Mince bude ražena ze slitiny stříbra a mědi, její průměr bude 31 milimetrů a váha 13 gramů. Její vydání bylo uskutečněno 21.ledna 2004. Další podrobnosti je možno zjistit na webové stránce ČNB – adresa www.cnb.cz.

A ještě jedna aktualita, týkající se stejné osoby. Jakub Krčín bude mít na břehu rybníka Svět v Třeboni konečně důstojný pomník – rozhodli o tom radní města Třeboně. Již v roce 2002 byly vybrány dva návrhy pomníků od akademických sochařů Jana Přikryla a Josefa Nálepy. O konečné verzi měla rozhodnout veřejná anketa občanů města, ale vzhledem k tomu, že se tato anketa setkala s nezájmem a rozpornými názory Spolku přátel Třeboně a dalších institucí, město Třeboň vyhlásilo novou veřejnou soutěž na podobu tohoto pomníku, jejíž uzávěrka byla 1.zářím 2003. Mělo by se jednat o sochu v nadživotní velikosti. Na sochu bylo vyčleněno celkem 700 tisíc korun a měla by být odhalena v měsíci červenci 2004. Třeboňští radní tak chtějí nejenom uctít památku tohoto významného rybníkáře, ale zároveň mu touto cestou poděkovat za postavení rybníka Svět, který bez větších problémů odolal v roce 2002 více jak stoleté vodě, a uchránil tak město od daleko větších škod.

Vítězný návrh - líc

Vítězný návrh - rub

Použitá Literatura:

Prof. Jar. Schneider

Josef Haubelt

Václav A. Hadač

Radovan Krátký

Kolínský rodák Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan, vynikající hospodář a rybníkář český XVI. věku, Kolín 1936

Jakub Krčín z Jelčan, list z historie jižních Čech, Praha 2003

Staročeský rybníkář Jakub Krčín z Jelčan, Tradice, věstník svazu českých úředníků a zřízenců knížete ze Schwarzenberku v Českých Budějovicích, číslo 2-3, duben-září 1935

Jihočeské pověsti, Vimperk 1972

Českobudějovické listy

Výjimečných událostí jsme si v roce 2002 užili! Tisíciletou vodu při povodních, rekordní vichřici, loupež století v Čechách, zasedání NATO v Praze a tak podobně. Nesrovnatelně menší událostí byl Den otevřených dveří Okresního archivu pro veřejnost. Podle slov ředitele archivu je to ale vůbec poprvé za téměř padesát let jeho existence.

Na pravidelné schůzce Genealogické a heraldické společnosti jsme si dali slovo na půl desátou dopoledne ke společné návštěvě. Nedalo se říct, že bychom se sešli jako jeden muž, nebylo nás totiž ani deset. Nová budova archivu na Rudolfovske ulici dává tušit, že se návštěvníci nebudou tísnit v ponurých zaprášených místnostech, kde jsou hromady archiválií, a je nad slunce jasné, že instituce trpí akutním nedostatkem prostoru, případně zde panuje mírně depresivní nálada zašlých časů. Naopak.

Návštěva začínala v přízemí ve výstavní síni. První, na co mi tam padl pohled, bylo jméno Huyer. Když jsem před časem připravovala k přetištění do Jihočeského Herolda článek o spravedlnosti a soudnictví v Č. Budějovicích od prof. Huyera, vybavil se mi jenom Hujer „metelesku blesku“ z filmu Marečku, podejte mi péro. Vystavený portrét tohoto významného budějovického archiváře ho představuje jako důstojného staršího pána. Začali jsme si výstavu prohlížet, ale když se nás sešlo asi dvacet, odešli jsme s doprovodem do prvního patra, do míst, kam normální smrtelníci nesmí. Už na chodbě by si člověk pošuňal, ale to by chtělo trochu víc času. Jsou tam vystaveny mapy Budějovic a okolí z různých období. Dalo by se na nich studovat, co už v té které době stálo, co ještě nestálo a co už je zbourané, nemluvě o výtvarném dojmu. Na mnoha mapách je rybník v místě dnešního Zimního stadionu. Např. na mapě z r. 1850 už je zárodek dnešní továrny Koh - i - noor, na jiné jsou Budějovice obehnané hradbami a za nimi nic, na další už je malá zástavba kolem silnice na Prahu atd.

Z chodby se vstupuje do čtyř depozitních sálů. Nám se na dvacet vteřin otevřely dveře do sálu II - 24. Velká, světlá místnost s řadou kovových regálů úhledně naplněných knihami a kartony. Pan ředitel PhDr. Vlastimil Kolda začal svůj projev:

„České Budějovice mají jeden z nejkompletněji zachovaných městských archivů v republice. Bývá zmiňován spolu s Prahou, Chebem a Olomoucí. Archiv má zaplněno celkem asi 5 km polic, v tomto sále je asi 1 km a z toho 700 m obsahuje materiály od 14. století do roku 1945. Za kompletnost vděčí tomu, že se mu vyhnuly požáry a povodně. Paradoxně největší škody mu způsobil koncem 19. století jeden archivář. Penzionovaný důstojník ve funkci archiváře měl za úkol stěhovat archivní materiály z radnice na nové místo a při té příležitosti spoustu písemností vyházet. Městská rada mu neprozřetelně rozsáhlou skartaci schválila.

K pokladám patří třináct městských knih z předhusitského období, tedy do r. 1420. Významem jsou srovnatelné s archívem Koruny české. Městských knih je tu uloženo 8 000. Nejstarší je z r. 1375. Písemnosti cechů končí rokem 1860, kdy cechy zanikly. Rovněž jsou zde spisy různých spolků.

Pak došlo na dotazy. - Archiválií stále přibývá? Ano, třeba právě teď, kdy končí činnost Okresních úřadů. -Někdo vám přinese kufr listin. Co s nimi musíte udělat? Musí se prohlédnout, nejsou-li napadeny plísní, roztrždit, rozhodnout, jestli mají pro archivování význam, pak je buď přiřadit ke stávajícím materiálům nebo je uložit jako samostatnou sbírku a odborně zpracovat, případně restaurovat. Kdyby nám někdo přinesl kufr listin, budeme rádi. -Je možné archivní materiály najít na elektronických výstupech? Patrně ano, hlavně nejcennější listiny celostátního významu, ale v budějovickém archivu se touto metodou zatím nepracuje. Ještě dlouho bude jediným používaným „médiem“ papír. -Archivují se periodika? Do r. 1989 všechna celostátní, pak už jen jihočeská. -Co se stane s Okresním archívem po zrušení Okresních úřadů? Nenastane vlastně žádná změna, protože okresy jako takové zůstávají, jenom úřady končí. Archiv i nadále bude patřit pod Státní oblastní archiv v Třeboni.

Potom jsme opustili sál se stálou vlhkostí (45 - 50 %) a teplotou (asi 19°C, jen v letních vedrech vystoupí na 23°C), kde je každý regál opatřen seznamem uložených materiálů. O poschodí výše jsme nahlédli do restaurátorské dílny. Je to království vystudovaného knižního restaurátora Ladislava Černého. Na stole ležela jako ukázka restaurátorské práce kniha s letopočtem 1750. Kniha má dva hlavní nepřátele: plísně a mechanické poškození a to zejména utržení horní části hřbetu, za který se obvykle kniha vytahuje z knihovny nebo zborcení hřbetu. Kniha se zborceným hřbetem je třeba kompletně rozebrat a znovu svázat. Současný trend v restaurování knih upřednostňuje takové provedení oprav, které je vidět co nejméně. Takže z restaurátorské dílny nevyjde kniha paradoxně jako

nová, ale jako stará. O každé opravě se vyhotovuje protokol a fotodokumentace. Všechny opravy musí být vratné, tedy kniha se v případě potřeby musí dát uvést do podoby před opravou. Listiny postupem času ničí kyselost, následkem čehož křehnou a rozpadají se. Při restauraci se očistí ve vodní lázni, přidají se potřebné chemikálie, pak se papír doklíží, lisuje a případně se provedou další operace. Pečetě se očistí od prachu, dolijí se zničené části. Restaurátorství je založeno hlavně na chemii.

Dílna je světlá a dokonale, snad až moc uklizená. Stolní vrtačka slouží jako míchadlo, dostatečné množství regálů, knihovnička (tu jsem nezkoumala, ale jistě je tam nějaká ta černá magie), ocelová dvouvana na koupání lejster, lis, buclaté flašky s chemikáliemi.

A opět došlo na dotazy: Odkud se bere ruční papír? Z Velkých Losin, jak jinak. - Odkud se berou kůže? Jestli jsem to nepopletla, tak nejlepší kůže jsou z Výzkumného ústavu koželužného v Otrokovicích. Zpracovává se vepřovice, teletina, kozinka. - Jak je to s pergamenem? Dá se udělat z osla, telete i ze zajíce, prý z čehokoliv. - Jaký je nejlepší domácí prostředek na první pomoc proti plísni? Potřít 60 % roztokem lihu. - Před válkou bývalo daleko rozšířenějším zvykem dávat si vázat knihy nebo je vázat doma. Leckde byly otištěny návody pro amatéry, pak už se jen daly knihy u knihaře oříznout, příp. opísmenkovat hřbet a desky. Dnes jsou v Budějovicích tři knihaři, před válkou jich bylo šestnáct. Knihařství páně Plojhara bylo založeno v r. 1886, dnes už se ale zabývá jenom kartonáží.

A vrátili jsme se znovu do přízemí na výstavu. Snad při žádné jiné příležitosti by se nemohlo sejít na jedné výstavě tolik různorodých exponátů. Na stěně viselo tablo členů zastupitelstva Č. Budějovic zvoleného „Při volbě 15.6.1919 po státním převratu“.

Listinou vydanou v Praze 31. ledna 1594 udělil císař Rudolf II. cechům řezníků v Č. Budějovicích cechovní články. Je to listina velikosti cca 70 x 70 cm s velkou pečetí. Text je český, samozřejmě úhledně napsaný, pečeť se ukládá do pouzdra velkého asi 30 x 30 cm, kde přesně zapadá do prohlubně.

Listina Petra Voka z Rožmberka ze 3. května 1610, jejímž prostřednictvím udělil Radosticím u Borovan právo odúmrti, sousedí s obecní kronikou Olešnice u Trhových Svinů se zprávou o VIII. všesokolském sletu v Praze. Dále tam kronikář nařiká, že mnoho stavení v Olešnici bylo v předešlých letech opraveno a přestaveno, přece ještě mnohá stavba jest prastará a dřevěná jako např. „Dřevěná chalupa č. 22“. Na přilepené fotografii je chalupa stylově naprosto dokonalá, včetně pasoucích se husí a panímámy s miminem v náručí.

Výuční list řezníka vyzdobený vedutou Č. Budějovic, z 28. Septembra 1809. Domovské listy Obecní kroniky. Vystavena je Kniha vinná, prohlášená za kulturní památku.

Na jiném místě jsme mohli nahlédnout do Knihy evidence budějovických měšťanů z druhé poloviny 19. stol. Jen na té jediné otevřené dvoustraně bylo několik známých jmen. Pod pořadovým číslem 597 Hardtmuth Carl von, narozený Österreich, Wien. Pod číslem 604 Lanna Adalbert, Ritter von böhmen, Schiffmeister, nebo Schacherl Josef s číslem 629.

Půvabným exponátem byl „Kárník“, sešit, do kterého učitel zapisoval prohřešky žactva. František Tůma z Hůrek byl asi pěkné kvítko:

- 16.9. Škrtil Poněšickýho.

- 22.9. Žaluje holič Pexa: Přišel k němu, aby jej ostríhal z rozkazu odb. uč. Šaichla, což bylo pouhým výmyslem. Nezaplatil, holič žádá 2 Kč.

- 24. 9. Při vyučování plival Balounové na ruce a vytrhoval ostatní z pozornosti.

- Tůma Václav se rozdělil s Vančurou o slanečka, se kterým zbytečně zapáchal.

Ve společnosti rytíře Lanny a škrčeného Poněšického je i Karel VI. Tištěný proslov purkmistra ke slavnostnímu uvítání císaře Karla VI. v Č. Budějovicích 21. srpna 1732. Jde o vůbec nejstarší známý tisk vydaný v našem městě. Vznikl v tiskárně Jana Petra Kyncla, který tu působil v letech 1728-1733.

V jiné vitrině byli Baráčníci. „Právo příslušnosti“, kterým byl 24.8.1906 přijat za člena baráčnické obce Jan Moravec. List je předtištěný, jméno a nacionále jsou dopsané ručně, listinu podepsal syndikus a rychtář. Při dolním okraji je veršová:

Baráčníků krok jest pouze,
zwyky předků zachowati
pomáhati chudším z nouze,
a pro národ pracowati!

Můj muž jako jedno z vrcholných čísel při svých pěveckých produkcích u příležitosti pokleslých společenských sešlostí umí tento text zazpívat. Případné zájemce zcela nezištně přiučí.

Rozzáření zemědělci nesou transparent „Do mírových žní, za rozvoj JZD, za další společné osevy“. „Družstevníků úsilí, světový M Í R posílí“. „Nebezpečného škůdce - mandelinku bramborovou k nám zanesli před několika dny ve velkém množství američtí imperialisté.“

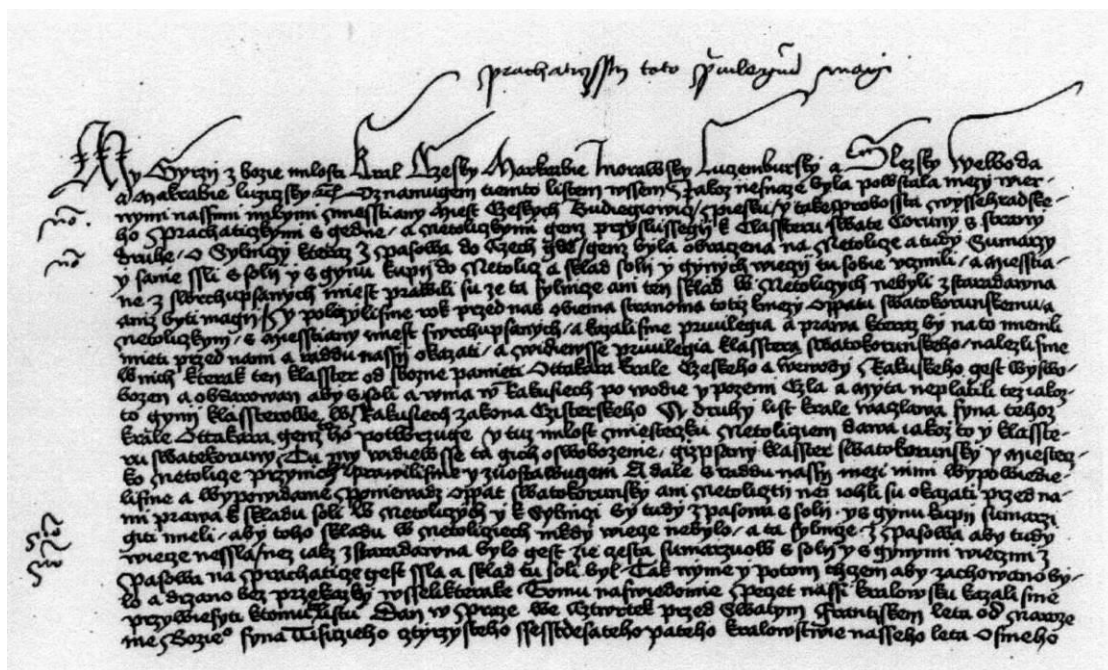
Dalším oddílem byly osobní fondy: dopisy, fotografie, deníky, ale i ornamenty lidových výšivek obkreslené městským archivářem Františkem Miroslavem Čapkem.

Žimutický pan farář Punda obkreslil na proužek papíru nápis ze zabaveného zvonu, který byl za II. světové války zrekvírován a odvážen na valník.

Bohatě ilustrované kroniky, jako je např. kronika Říмова, jsou spíše výjimkou. Ve sbírkách archivu jsou kolekce map, stavebních plánů, fotografií, plakátů, a pod. Plán vodárenské věže a školy v Nové ulici. To vše z doby, kdy nebyly žádné kopírky, všechno se pěkně vybarvovalo vodovkami, takže každé paré byl téměř originál. Kolik jich objednavatel asi nechal zhotovit? Když jsem před lety končila v projekci, došlo se už k číslu 22 výtisků.

Na výstavě bylo možno zakoupit několik publikací, např. Budějovice a velká voda, Budějovice před sto lety nebo České Budějovice očima našich předků. Autorem nebo spoluautorem těchto tří knížek je Daniel Kovář.

Poděkovali jsme a pak už za námi zapadly vstupní dveře zdobené dřevěnou plastikou a umělecky zpracovanou kůží pana Novotného.

Listina – ilustrační fotografie

V letech 1801 – 1810 vznikla v Nových Hradech nová reprezentativní rezidence Buquoyů. Jednalo se o francouzský rod který se v Čechách usadil po bitvě na Bílé hoře. Buquoyové se původně psali de Longueval. Jméno Buquoy převzali až v 16. století, tehdy byl Maxmilián de Longueval povýšen španělským králem Filipem II. do hraběcího stavu.

Dvoupatrový empírový zámek s jednopatrovými přístavky při bočních křídlech, podle plánu architekta Franze von Werschafeld, po vzoru tehdejších módních zámků ve Francii. Stavba vznikla v prostoru Panské zahrady, bývalé rožmberské oboře a měla nahradit již nevyhovující panskou rezidenci na náměstí. Plánem stavby se hrabě Johann Nepomuk Buquoy (1741 – 1803) zabýval již v roce 1768, kdy nechal pro tento účel vypracovat finanční rozvahu.

J. N. Buquoy (28.6 1741 – 11.4. 1803) Po vystudování práv na pražské univerzitě se stal tajným radou císařovny Marie Terezie. Za vlády Josefa II. byl jmenován pro svou charitativní činnost na svých panstvích prezidentem dvorské nadační komise. Zmnoha projektů které během svého života uskutečnil je nejznámější založení rozsáhlého krajinného parku pro svou manželku Terezií rozenou Paarovou, dnes známého pod názvem Terezino údolí.

Ke stavbě nedošlo a teprve v r. 1801 bylo vytyčeno staveniště. V průběhu roku 1802 proběhly přípravné práce a v následujícím roce byla stavba zahájena. Johann Buquoy se jejího dokončení nedožil, neboť jej 12. dubna téhož roku sklátila mrtvice. Po jeho smrti ve stavbě pokračovala vdova hraběnka Terezie, díky které byla již v r. 1805 celá budova pod střechou, část prvního patra dokonce zařízena. Jeho dědic a synovec, hrabě Georg Franz August (7.9. 1781 – 19. 4. 1851). Dnes už takřka zapomenutá osobnost a přitom ve své době jeden z nejznámějších polyhistorů. Vystudoval filosofii a práva na tereziánské akademii ve Vídni. V počátcích se zabýval matematikou později i fyzikou, chemií a národním hospodářstvím. Zároveň se věnoval přírodním vědám, anatomii, zoologii a botanice. Mezi jeho prvenství která mu v Čechách náležejí patří předvádění parního stroje Ing. Brožíka v zámeckém parku a založení přírodního chráněného území Žofínského pralesa. Byl zakládajícím členem Matice české a spoluzakladatel Národního muzea. V roce 1848 byl zvolen do Svatováclavského výboru. Svým vystupováním si získal obyvatele Prahy na tolik, že „pražská revoluční ulice byla ochotna provolat ho českým králem“.

Nový zámek čítal cca. na 100 místností. V přízemí se nacházela kuchyně a byty pro služebnictvo. V prvním patře byly místnosti společenské, soukromé a divadlo pro 320 osob. Ve druhém poschodí potom pokoje pro hosty. Mezi nejkrásnější prostory zámku, patřila velká jídelna, hudební salon, velký salon, modrý salon a kuřácký salon. Interiéry zámku byly zařízeny ve dvou fázích, v první hraběnkou Terezií empírovým a rokokovým nábytkem ve druhé hrabětem Georgem II. Johannem Heinrichem druhorokokově. Chodby a schodiště byly vyzdobeny kolorovanými rytinami a loveckými trofejemi.

Hraběcí rodina obývala zámek až do r. 1946, kdy jim byl majetek pro kolaboraci s nacisty zabaven a rodina byla odsunuta do Německa. Po válce se také poztrácela většina mobiliáře, část byla svezena na jiné zámky, jako například do Třeboně či Hluboké nad Vltavou, kde skončil i tzv. mramorový sekretář ze 17.století, část zařízení si ponechali pro sebe bývalí zaměstnanci. V padesátých letech byl v zámku zřízen dětský domov pro děti postižené válkou v Řecku. Poté zámek využívala střední zemědělská technická škola a to jak pro výuku, tak i pro ubytování svých svěřenců. Od devadesátých let, zde sídlí detašované pracoviště Jihočeské univerzity.

Nové Hradky v Jihočeském kraji leží na vrcholu kopce v podhůří Novohradských hor. Toto městečko s bohatou historií se může pyšnit jednou zvláštností, kterou nemá snad žádné další město této velikosti v České republice – stojí v něm jeden hrad a dva zámky. A o historii nejstarší památky tohoto Jihočeského městečka - hradu pojednává tento článek.

Nové Hradky – pohled ze severu, akvarel

Historie tohoto místa sahá až do hluboké minulosti. Již v době dávno minulé byl vrch, na kterém byl později vybudován hrad a město používán našimi dávnými předky jako strážní místo s opevněnými valy, které hlídalo zemské stezky z jihu, hlavně z Vitorazska do nitra Čech. První zmínka v písemných materiálech ale pochází až z doby podstatně mladší, konkrétně z roku 1279 a týká se kláštera v rakouském Zwettlu. Původně také celá krajina v okolí Nových Hradů patřila k Vitorazsku, jejími vlastníky byl rod pánů z Kuenringu. V druhé polovině 13.století toto panství získal český rod Vítkovců z treboňsko-landštejnské větve pravděpodobně sňatkem, Smil byl ženat s Kunhutou z Kuenringu. V té době ještě v písemných pramenech žádná zmínka o šlechtickém sídle není. Teprve později, konkrétně v roce 1279 se poprvé připomíná hrad v Nových Hradech, který měl plnit obrannou funkci na zemském pomezí a jeho založení je možno připsat Ojřovi ze Svin. Jeho syn, Smil používal predikát z Nových Hradů a jeho vnuci, Smil a Ojř zemřeli bez potomků, proto se panství dostalo do rukou jejich strýce, Viléma z Landštejna. V této době má hrad podobu jednoduchého sídla se zdí kolem oválné ostrožny, obrannou věží a prostým palácem průchodným dvěma bránami. Průchodnost hradu s té dobou souvisela s existencí vsi Niederthal (Údolí), která vlastně měla funkci tzv. druhého podhradí se zemědělským zázemím. V roce 1341 se staly Nové Hradky manským statkem a byly v manství králem Janem Lucemburským Vilémovi z Landštejna. Po smrti Vilémově získal Nové Hradky a polovici Trhových Svin jako otcovský podíl jeho syn Vítek z Landštejna, který ale hrad prodal bratrům Petrovi, Joštovi, Oldřichovi a Janovi z Rožmberka. Novohradské panství je stálo celkem 7.093 kop grošů pražských. Smlouva o prodeji je datována dnem 18.8.1358. Noví majitelé hrad přebudovali, rozšířili a opatřili novými hradbami a parkánem. V letech 1374 – 1390 byl jediným vlastníkem hradu a také posledním majitelem, který na hradě trvale pobýval Oldřich I. Z Rožmberka. Z tohoto období se dochovaly dokumenty, které uvádějí jména purkrabích na Nových Hradech, kterými byli v letech 1383 Petr ze Světlví, v letech 1386 – 1388 Vilém Pucek z Trutmaně a v roce 1389 Vilém z Mladotic. Za dalšího vlastníka, Oldřichova syna Jindřicha III. Z Rožmberka byl purkrabím Jan Zrůbek, který vedl účty novohradského panství, pro badatele velice zajímavý materiál ojedinělý ve své době na našem

území. Z nich bylo možno zjistit, vzhledem k tomu, že obsahovaly výdaje na údržbu hradu, i jeho přibližnou podobu, kterou dále uvádím. Hrad měl velkou hlavní věž, vedle ní tzv. starý dům později zaniklý, prostřední dům (pravděpodobně nynější severní křídlo), velký palác, další dům, pivovar, sýpku, chlévy a stáje, studně, hradby, příkop, „svodité“ mosty. V roce 1390 byla jedna ze dvou věží nad bránami nastavena dřevěným patrem. Vzhledem k tomu, že po smrti pana Jindřicha III. byl jeho syn Oldřich ještě nezletilý, ujal se správy majetku v letech 1412 - 1418 jeho poručník Čeněk z Vartmberka a úřad purkrabího zastával do roku 1417 Lipolt z Kraselova. V roce 1418 se vlády ujal Oldřich II. z Rožmberka. Tento příslušník rodu Rožmberků se zřekl kalicha a dostal se tak do vleklých válek s táborskými vojsky, která hrad pod vedením Jana Hvězdy z Vícemil po krátkém obléhání v květnu roku 1425 dobyla a i s městem vypálila. Někdy v letech následujících byl hrad opět provizorně opraven a obsazen rožmberskou posádkou. V roce 1434 je již hrad opět uváděn jako součást rožmberského obranného systému. Za držení dalším majitelem, Jindřichem IV. z Rožmberka se v letech 1451 - 1457 na Nových Hradech pravděpodobně nestalo nic důležitého. Od roku 1457 byl majitelem hradu Jan II. z Rožmberka a opět jsou v písemných dokladech jména jednotlivých purkrabích, v letech 1462 - 1463 jím byl Erazím z Michnic, od roku 1463 Oldřich z Dvorce, od roku 1468 druhý purkrabí Bušek z Kánice, v roce 1471 Pěšík z Bělé. Kolem roku 1463 byl hrad opravován či přestavován. V srpnu 1467 se Nové Hradky staly cílem útoků pana Zdeňka ze Šternberka, kterému se pravděpodobně pomocí zrady místopurkrabího Viléma z Race dne 14. srpna podařilo dobít a obsadit jak hrad, tak i město. V rukou Šternberkových pak zůstaly Nové Hradky až do počátku léta 1468, kdy je vrátil zpět Rožmberkům po jejich příklonu k uherské straně. Od podzimu téhož roku se začalo s opravami a zpevňováním hradu. Došlo k přestavbě obytných budov, opevnění byla zesílena baštami, zvláště na severní, jižní a východní straně. Panství se totiž stalo terčem útoků přívrženců krále Jiřího z Poděbrad. Proto byla mimo jiné také zesílena posádka hradu. Po smrti Jana II. panství připadlo na Voka II. a Petra IV., nezletilé syny Jindřicha V. z Rožmberka, za něž se ujal správy panství jejich poručník a strýc, Bohuslav ze Švamberka. Ten po dohodě se synovcem Vokem zastavil hrad i město roku 1476 za 6.000 uherských zlatých rakouskému pánu Oldřichu z Grafeneku, který panství držel až do roku 1485. V tomto roce protiprávně postoupil Oldřich z Grafeneku panství jinému rakouskému šlechtici, Tomáši z Lacku, který hrad nechal chátrat. Navíc vpustil do hradu posádku Matyáše Korvína, která se stala postarchem širokého okolí. Vzhledem k tomu, že Rožmberkové měli o navrácení hradu velký zájem došlo k dlouhým jednáním a dokonce i intervenci krále Vladislava, a z toho důvodu nařídil uherský král v říjnu 1486 vydání hradu Rožmberkům po složení zástavní sumy. V letech 1486 - 1493 prováděl Vok II. z Rožmberka na hradě postupnou obnovu. V roce 1491 král Vladislav II. Jagellonský propustil hrad spolu s celým panstvím z ušlechtilého manství a učinil z něj zpupný statek. Od roku 1493 Nové Hradky vlastní Petr IV. z Rožmberka, za kterého byla dokončena přestavba hradu - na třech stranách bylo opevnění zesíleno pravidelně rozestavěnými baštami, byly opraveny starší vstupní věže, bylo zvýšeno patro paláce a předbraní zadní brány, u obou bran bylo vybudováno předbraní postavené do příkopu. V roce 1496 se opět objevují jména purkrabích hradu, nejprve Volf Ryžmberský z Janovic, roku 1499 Jan Holub ze Záchumna, 1508 Vilém Rús z Čemín, 1511 Strachota z Kralovic, 1518 - 1519 opět Volf Ryžmberský z Janovic. V roce 1520 byl úřad purkrabího nahrazen úřadem novohradského hejtmána, kterým se stal Jan Burjan a ještě v téže roce byl nahrazen Oldřichem Pouzarem z Michnic. V roce 1523 se ujal vlády další z majitelů, Jindřich VII. z Rožmberka a v roce 1525 jmenoval hejtmánem Jana z Michnic, který byl ještě téhož roku nahrazen Petrem Pouzarem z Michnic. Roku 1526 se stal majitelem Nových Hradů velkopřevor řádu Maltézských rytířů, Jan III. z Rožmberka a ten jmenoval nejdříve roku 1531 hejtmánem Oldřicha Pouzara z Michnic a ještě téhož roku Adama Koce z Dobrušky. Od roku 1539 mají Nové Hradky opět nového vlastníka, kterým je tentokrát Jošt III. z Rožmberka, za jehož držení byli úřadem hejtmána postupně pověřeni v roce 1535 Petr Sudek z Dluhé a v roce 1538 opět Adam Koc z Dobrušky. V roce 1539 nastala opět změna mezi majiteli panství, tím dalším se stal Petr V. z Rožmberka řečený Kulhavý. Za jeho vlastnictví došlo v roce 1543, konkrétně dne 14. června na hradě v pokoji nad mostem, v místnosti původní zbrojnice k propadnutí dvojího ponebí a hrozilo propadnutí střechy. V roce 1545 se opět ujímají správy majetku poručníci, tentokrát nezletilých synů Petra V. Viléma a Petra Voka z Rožmberka, pánové Albrecht z Gutštejna, Jeroným Šlik z Holejče a Oldřich Holický ze Šternberka. Hejtmánem na hradě byl v tomto období, konkrétně od roku 1548 Kryštof Muchka z Bukové. V roce 1551 se vlády ujímá Vilém z Rožmberka a v zimě roku 1562-1563 se Nové Hradky dokonce stávají na krátkou dobu sídlem dvora, když zde Vilém tráví libánky po svém druhém sňatku se Žofií Brunšvicovou.

V tomto období zastává funkci hejtmána Jan z Kolkreitu (snad Kolichrejtár z Kolichrejtů), kterého v roce 1567 nahradil dosavadní písař Vojtěch Hulčšporer, kterého ještě téhož roku jako neužitečného sesadil rožmberský regent Jakub Krčín z Jelčan. Další pro hrad důležité a velice neblahé datum bylo 26.7.1573, kdy došlo na hradě po zásahu bleskem k požáru a následnému výbuchu střelného prachu, uskladněného ve velké věži, která prakticky následkem výbuchu přestala existovat. Exploze postihla celý hrad, který byl značně poškozen a téměř dvacet let ponechán bez oprav. Od tohoto výbuchu Rožmberkové na hradě nebydleli, nechali si pro své návštěvy upravit tzv. panský dům na severovýchodním rohu náměstí. Hejtmánem v tomto období byl Vincenc Holčšporár z Holštejna.

Nové Hradky – zadní brána, akvarel

Bohužel špatným dnům ale ještě nebyl konec, dne 15.9.1590 zasáhlo Nové Hradky ještě zemětřesení, které hrad více poškodilo. Od roku 1592 se vlády nad novohradským panstvím ujímá poslední Rožmberk, Petr Vok a s ním počínají i částečné obnovy hradu. V roce 1598 se hejtmánem stává Pavel Lydl, který má pravděpodobně zásluhu na tom, že sepisuje inventář panství. Od roku 1605 je hrad důkladně opravován a zpevňován, na nich se podílí i italský stavitel v rožmberských službách, který hrad prohlédl a vyhotovil znalecký posudek a následně připravil nárys plánů k opravám a zpevnění. Smrtí Petra Voka z Rožmberka 6.11.1611 končí 253 leté držení Nových Hradů rodem Rožmberků. Podle dědických smluv z roku 1484 a závěti Petra Voka z roku 1610 připadlo novohradské panství a třeboňské panství rodu Švamberků. Prvním majitelem Nových Hradů se tak stal Jan Jiří ze Švamberka, který držel Nové Hradky od roku 1611 do roku 1615. Janův syn Petr II. ze Švamberka, představitel českého stavovského povstání, byl vlastníkem od roku 1615. v březnu roku 1619 byly Nové hradky neúspěšně obléhány vojskem generála Dampierra, nakonec však spolu s hlavními silami pod velením hraběte Karla Bonaventury Buquoye vnikly do města a zaútočili na hrad, zatím bez znatelného úspěchu. Velitel obležené posádky hradu – Jáchym Slavata z Chlumu ale dne 26.5.1619 kapituloval a hrad vojskům generála Buquoye vydal. Ten posléze dne 6.2. 1620 novohradské panství získal darem od Ferdinanda II. za prokázané služby a také jako náhradu za půjčené peníze. Majetek byl vložen do desk zemských v roce 1623. Adam ze Švamberka se dlouho snažil o navrácení statků, ale neúspěšně. Generál Karel Bonaventura Buquoy na Nových hradech prakticky nežil, odtáhl s vojskem do Uher, kde byl v bitvě u Raabu v roce 1621 zabit. Panství se ujala za jeho nezletilého syna Karla vdova Marie

Magdalena, rozená hraběnka de Biglia-Visconti, za její správy bylo započato s přestavbou hradu – byla provedena oprava hradního křídla směrem k městu, odstraněny trosky bývalé sýpky na východní straně, bývalý pivovar byl změněn na byty a opraven trakt na jižní straně. Hraběnka Marie Magdaléna navštívila Nové Hrady poprvé začátkem roku 1623, v březnu téhož roku potvrdila městu jeho výsady a svobody, v květnu 1623 získala od císaře potvrzení darování panství a počala se stavbou rezidence, která navazovala na rožmberský „panský dům“. V roce 1625 se Marie Magdaléna přestěhovala na hrad, ve kterém žila až do své smrti v témže roce. V roce 1644 se Buquoyové přestěhovali z hradu do rezidence, čímž význam hradu poklesl a byla mu dále věnována pouze nejnútnejší údržba. Na hradě zůstaly pouze sklady a byty úředníků. V roce 1650 se téměř opakoval případ se zásahem blesku. V jedné z věží nad branami, kde byl uskladněn střelný prach udeřil blesk a pouhou náhodou nedošlo k jeho výbuchu. Od roku 1654 se ujal správy rodinných statků syn Marie Magdalény, Karel Albrecht Buquoy. Od jeho nástupu se práce na hradě minimalizovali a z důležitějších stavebních úprav v dalším období lze uvést pouze instalaci tří hromosvodů v roce 1790, které byly opět v roce 1834 odstraněny, protože převládá názor, že přitahují blesky, postavení dvoupatrové budovy na rozvalinách původního hradního paláce v roce 1792, v roce 1798 byl do patra východní věže umístěn archiv. V roce 1801 přistoupili Buquoyové ke stavbě nového empírového zámku na východní straně mimo město, který byl dokončen v roce 1810. V roce 1842 byl rozšířen archiv o další místnost a uložena zde buquoyovská knihovna a muzeum rodinných kuriozit a v roce 1860 získalo hradní nádvoří parkovou úpravu. Koncem 19.století byla průčelí vstupní věže zpětně regotizováno, v roce 1908 došlo k rekonstrukci předního nádvoří a dle dochovaných plánů i předního mostu. V roce 1887 byl na hrad umístěn buquoyovský lesní úřad. Další důležitou změnou byla potom až v roce 1945 zabavení majetku rodu Buquoyů z důvodů kolaborace. Hrad se dostal do správy Národní kulturní komise a nadále v něm sídlí lesní a hospodářská správa velkostatku. Na jaře roku 1948 byl schválen rozsáhlý projekt oprav objektu, které začaly v srpnu téhož roku. Jednalo se o opravy mostu, zábradlí, střech, oken a rekonstrukci hromosvodů. V roce 1950 byl do objektu dosazen trvale sídlící kastelán, v části severního křídla byla instalována expozice ze sozového mobiliáře, v ostatních částech hradu byly byty zaměstnanců státních lesů a statků. V roce 1953 došlo k opravě špalíčkové dlažby v průjezdu za vstupní branou a od té doby, až do devadesátých let 20.století se na hradě prováděli pouze údržbové a havarijní práce. V devadesátých letech, konkrétně počínaje rokem 1985 se za vlastnictví Okresním úřadem v Českých Budějovicích přistoupilo k celkové rekonstrukci celého objektu, která byla rozdělena do celkem pěti etap a trvala celkem 15 let (střešní krytina nad východní částí objektu, západní brána s věží, budova Základní umělecké školy, velký dům, malý dům a přední brána, příkopy) při kterých se proinvestovalo celkem 56 milionů Kč. Při opravách vnitřních interiérů došlo k objevení osmdesáti akvarelů s pohledy na Nové Hrady a okolí, které jsou dnes součástí návštěvní trasy a z nichž tři jsou součástí tohoto článku. K slavnostnímu otevření první, prozatimní prohlídkové trasy došlo v roce 1997 v zadní části zámku. Po dokončení všech oprav v průběhu května 2001 byla otevřena nová prohlídková trasa která obsahuje i pohled do sklepení a bylo umožněno i sestoupení a prohlídka příkopu obklopujícího hrad.

A když jsem Vás seznámil s historií hradu od jeho založení, možná by Vás zajímalo i několik pověstí, které se k tomuto objektu vztahují. První z nich je pověst o „černém rytíři“. Tato pověst vznikla v době, kdy hrad vlastnil pan Tomáš z Lacku a popravdě, není pro tohoto rakouského pána příliš lichotivá. Podle ní se pan Tomáš choval spíše jako lapka a zemský škůdce, plenil, vypaloval, pustošil vesnice v okolí hradu, dokonce si k tomu přizval i uherské žoldnéře. A hradu se také moc dobře nevedlo, chátral, pan Tomáš na opravy majetku nedbal. Podle pověsti se jednoho dne u hradu objevil znavený rytíř jedoucí z daleké války domů a u sedla se mu houpal měšec naplněný zlatými a stříbrnými penězi. Pan Tomáš, když toto spatřil, hned zval rytíře k odpočinku, úlisně dal připravit hostinu a lože a sotva rytíř zdřímá, vrhl se na něho a ubodal ho k smrti. Jeho mrtvolu potom shodil do hlubokého příkopu. Od těch dob se v místnosti vedle bývalého archivu zjevuje duch tohoto nešťastného rytíře a protože má černé brnění a bledou tvář, byl nazván „černým rytířem“.

Tak jako v téměř každém hradě, existuje i zde pověst o ukrytém pokladu, který pan van Straden nashromáždil a ukryl pod jednou z věží, pověst už ale neříká pod kterou věží by měl být tento poklad ukryt. Takže možná někdy někdo na tento poklad náhodou narazí.

Poslední pověstí, která se vztahuje k tomuto historickému objektu je pověst o „modré paní“. Na mnoha rožmberských hradech se vypráví pověsti o bílé paní, ale pouze na tomto hradě existuje duch oblečený do modrých šatů. V této pověsti se vypráví o tom, jak husopaska ze dvora ve Světlé šla něco

vyřídit na hrad a když přicházela k mostu před věžovou bránou, uviděla v horním okénku věže vysokou, štíhlou paní středního věku v modrých šatech. Uklonila se a když jí paní v modrém pokývla hlavou, najednou zmizela, jako by tam nikdy nebyla. Když potom přišla do hradu, hned na nádvoří se ptala, kdo je ta paní v modrém, ale služebné jí řekli, že v tom čase žádná paní na hradě není. Modrá paní se na hradě zjevovala nepravidelně a téměř vždy v jiné jeho části. Vždy však to bylo dobré znamení a ten, kdo ji spatřil měl v životě štěstí.

Hrad Nové Hrady – přední brána, akvarel

Prameny:

Pavel Koblasa

Tomáš Durdík

Kolektiv autorů

Petr David, Vladimír Soukup

August Sedláček

Kovář, Koblasa, Daněk

Památkový ústav ČR

Radovan Krátký

Nové Hrady, Okresní úřad České Budějovice 1999

Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Libri Praha 1999

Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Svoboda Praha 1986

888 hradů, zámků a tvrzí České republiky, Praha 2002

Hrady, zámky a tvrze České, díl III., Argo Praha 1994

Panská sídla na Českobudějovicku, Okresní úřad České Budějovice 1998

Nové Hrady, Památkový ústav České Budějovice 2000, materiály pro vnitřní potřebu PÚ Č.B.

Jihočeské pověsti, Vimperk 1972

Na závěr své podzimní přednášky nám paní Mgr. M. Havlová nabídla, jestli bychom se nechtěli podívat do zámku trochu jinak, než běžní návštěvníci. Samozřejmě, že jsme souhlasili. Sjednalo se datum 12. dubna 2003. Po desáté hodině jsme se tedy sešli před jízdárnou. Byla jsem ohromena, kolik má naše pobočka členů. Sešlo se nás totiž čtyřicet.

Bylo by báječné, kdyby tuto zprávu napsala paní Mgr. Havlová sama, ale už tak nám spolu s p. Ivonou Troupovou věnovala spoustu svého volného času, takže něco takového po ní nemůžeme žádat. Naopak bychom jim oběma chtěli touto cestou ještě jednou poděkovat za uskutečnění této zajímavé exkurze. Připomenu tedy jenom krátce a - bohužel - bez výkladu a souvislostí, co jsme viděli.

Po schodišti jsme vystoupali nikoliv do obligátní prohlídkové trasy, ale o poschodí výš, do někdejších soukromých a hostinských pokojů, kam se turistické výpravy nevodí. Dole v oranžerii probíhají stavební práce, takže prach se dostane všude. Nábytek v ložnicích a salónech je přikrytý plátěnými potahy. Místnosti jsou menší než dole a jsou vyzdobeny nemnoha drobnějšími předměty, přesto je na co se dívat. Tak třeba druhorokokový lustr sestavený z čínských porcelánových artefaktů (hrnečků, talířků ad.), ručně malované kožené tapety, několik tapisérií s loveckými motivy, kolekce heraldických tapisérií, (Hluboká je pátá v Evropě co do kvality sbírky tapisérií), sekretáře, ale třeba také kachlová kamna (tady už nebylo rozvedeno horkovzdušné topení, takže pokoje se vytápěly kamny).

Řeč přišla také na financování. Pokud se něco dává restaurovat, jsou to předměty z prohlídkové trasy. Peněz je samozřejmě málo. Na stole je pro restaurátory připraveno zrcadlo, na chodbě křesla s omšelým potahem, ale nejspíš to bude ještě nějaký čas trvat, než se dostanou k odborníkům. Restaurátorské práce na jednom koberci přijdou na milion korun.

Okno s barevnou vitráží se znaky šlechtických rodů, kteří vlastnily Hlubokou

Bylo nás opravdu hodně a tak se vlastně téměř nedostalo na dotazy, ale např. jsme se dozvěděli, že

Schwarzenbergové byli šetrní. Dokladem je třeba zkušenost s tzv. „schwarzenberskými puzzle“. Tak se tu přezdívá neoslohovému nábytku z 19. století, k jehož výrobě byly použity části starého historického nábytku, který už ve své původní podobě nemohl sloužit svému účelu.

V 2. patře jsou čtyři koupelny a asi osm celkem běžných splachovacích záchodů, jenom jejich rezervoáry jsou zabudovány ve zdi, aby voda tak snadno nezamrzla. Navštívili jsme jednu koupelnu. Má zajímavý nepravidelný půdorys, u podlahy dvě okna, bazének se sprchou částečně zapuštěný do podlahy, vše obloženo bílými kachlíky s modrým lemováním, na modrém stropě jsou namalováni dva ptáci. Voda sem byla přiváděna z Podskalí trkačem, i když zámek má hlubokou studnu. Voda z ní se brala jenom v době nouze.

Pak byla na pořadu návštěva zámecké kuchyně. Sice už byla otevřena i pro veřejnost, ale v současné době se tudy neprovádí, protože tu probíhá zevrubná inventura. Těsně po válce byly všechny předměty zapsány do tzv. černých knih. Tehdejší inventuru v celém zámku sice prováděli odborníci, ale např. v kuchyni byly jednotlivé sady hrnců naskládány do sebe, nahoru položeno inventurní číslo s poznámkou „8 x“. Postupem let se zařízení interiérů měnilo, také kuchyně přestala sloužit svému účelu. Nádobí se „shrnilo“ do sklepa a teď se veleprачně třídí. Všude jsou rozloženy papíry a na nich hromádky nádobí, které patří k sobě. Není to ledajaké nádobí, některé pekáče váží snad 30 kg! Dnes dostává každý předmět svoji evidenční kartu s popisem a fotografií.

Zámecká kuchyně ovšem není jen jedna místnost. Bývala tu teplá kuchyně, studená kuchyně, cukrárna. K vybavení kuchyní patřily kromě nádobí a rozličných forem také lednice a řada strojků. Šlehače se daly poznat celkem snadno, ale nad některými se bádalo, k čemu vlastně sloužily.

Několik kuchařek bylo zaměstnáno nastálo, pokud přijelo panstvo, najímaly se síly na určitou dobu. Nahoře na dveřích hostinských pokojů byly dřevěné rámečky, kam se zasouvaly cedulky se jmény návštěvníků, aby služebnictvo vědělo, kam se má co přinést. Lokajů bývalo asi 35, jak dokládá jejich společná fotografie a také sbírka lokajských botek. Lokajové se našlapali dost, na zámku je spousta schodišť. Dobrým pomocníkem byl asi jídelní výtah.

A co se servírovalo třeba 15. 7. 1897?

Meloun (ten byl v létě podáván jako překrm každý den)

Zlatá polévka

Přírodní raci

Pstruzi s majonézou

Květák s lyonskou omáčkou

Rýže s rynglemi

Poslední zastávka byla v lovecké jídelně, kam se vstupuje z nádvoří. Jak název napovídá, byla využívána po návratu z honů. Je příjemně zařízená, i dnes by se tu dobře sedělo, ani bychom nemuseli mít každý svůj půllitr s erbem!

Nutnost překonat vltavsko-dunajské rozvodí vedla k vybudování koněspřežní železnice České Budějovice – Linec, nejstarší to železnici na evropské pevnině. Stavbu navrhoval již v roce 1807 František J. Gerstner, ale vzhledem k neklidným válečným dobám došlo k uskutečnění projektu až mnohem později. Ve změněné podobě tento projekt realizoval jeho syn F.A.Gerstner. práce na výstavbě byly zahájeny 28.7.1825 u Netřebic, stavba však postupovala pomalu. Doprava po celé trati do Lince byla zahájena v roce 1832. Železnice měla rozchod 1106 mm. Jako kolejnice sloužily dřevěné trámy, pobité pláty železa. V roce 1868 začala přestavba koněspřežky na parní provoz a poslední vlak tažený koňmi jel v úseku Linec – Lest dne 15.12.1872.

Lokomotiva 310 076 stojící před nádražím
v Českých Budějovicích (foto autor)

Po uvedení koněspřežky do provozu se poznala výhoda této dopravy, proto byl vypracován projekt podporovaný majitelem dolů v Radnicích, Vilémem Wurmbrandtem, prodloužit koněspřežku z Českých Budějovic do Plzně, kde se měla spojit s původně projektovanou koňkou Praha – Lázně. Když došlo k budování parních železnic v Rakousku, stala se otázka spojení Českých Budějovic parní železnici s ostatním světem hlavní starostí reprezentantů města, protože byly oprávněné obavy, aby město nebylo opomenuto. První, neuskutečněný projekt parní železnice do Českých Budějovic byl již roku 1845.

V roce 1854 vyhlásila rakouská vláda program výstavby železniční sítě, jimž měly být doplněny již předtím vystavěné hlavní trati a zároveň podporovala iniciativu soukromých podnikatelů, ucházejících se o udělení koncesí. Veřejnost však neměla jistotu, kdy začne výstavba jihočeských železničních tratí.

V roce 1862 měla Česká západní dráha úmysl spojit trať Plzeň – České Budějovice – Znojmo do Stockerau a tak navázat na síť Severní dráhy císaře Ferdinanda. Plán umožňoval přímé železniční spojení s německými železnicemi a zkracovala se vzdálenost mezi Vídní a belgickými železnicemi a přístavy.

Z popudu českobudějovického loďmistra Vojtěcha Lanny (*1805, +1866) bylo ustanoveno 31.12.1863 železniční komitě v čele s knížetem Janem Adolfem Schwarzenbergem (*1799, +1888) a zahájeny předběžné práce na trase Vídeň – České Budějovice – Plzeň – Cheb. Dosavadní konkurenti o budování železnice se nyní spojili proti novému konkurentu a soupeření přinášelo zmatek do budějovické veřejnosti. Na svou žádost byl kníže J.A.Schwarzenberg přijat dne 18.3.1865 ve zvláštní audienci císařem a předal mu pamětní spis se žádostí o uskutečnění této dráhy. Poslanecká sněmovna schválila zákon o této dráze dne 9.8.1865 se státní zárukou ve výši 4.130.000,- zlatých ve stříbře ročně po dobu platnosti koncese, která byla schválena na dobu 90 let od zahájení provozu a komitě získalo svolení, aby nová dráha nesla jméno Františka Josefa I. Slavnostní výkop při zahájení stavby provedl předseda konsorcia J.A.Schwarzenberg dne 17.listopadu 1866 v blízkosti dvora Vondrov (dnes je památník na nádraží v Hluboké nad Vltavou) za účasti zástupců měst, centrálních i zemských úřadů a biskupa J.V.Jirsíka.

Stavební práce, které si rozdělily firmy Bratři Kleinové a firma Adalbert Lanna, byly současně zahájeny na řadě míst. V roce 1867 pracovalo denně 14 300 dělníků a 500 povozů, bylo položeno 160.000 kusů pražců a 15.500 kusů kolejnic. Trať do Plzně byla dokončena 1.9.1868, ale již 18.srpna se konala slavnostní zkušební jízda, kdy ve vlaku byli zakladatelé společnosti a ředitelství stavby. Lokomotivy dodala firma Siegl z Vídně a původně nesly názvy měst, nebo osobností (např. Písek,

Schwarzenberg), až později se začalo s číslováním. Vagóny pro tuto trať vyrobila firma Ringhofer na Smíchově.

Výzdoba viaduktu při příjezdu prezidenta dr.Edvarda Beneše dne 7.5.1937 do Českých Budějovic (foto archiv J.Dvořáka)

Původně jezdily dva páry osobních a smíšených vlaků oběma směry, denně jezdilo v průměru 640 osob a cesta z Českých Budějovic do Plzně trvala tehdy 6 hodin. Stavba směrem na Vídeň pokračovala v letech 1868-69. první osobní vlak z Českých Budějovic do Eggenburgu jel 1.11.1869 a první vlak z Vídně do Plzně byl vypraven 23.června 1870. na trati Vídeň – Plzeň bylo tehdy 29 stanic a 11 zastávek. Nejdůležitější stanice byly Gmünd, České Budějovice, Ražice, Olšany a Plzeň, výtopny pak Vídeň a Absdorf. Dráha měla telegrafické spojení, optická návěstidla a přes Vltavu u Voříškova Dvora byl dřevěný most o pěti podpěrách, nahrazený v roce 1879 železným mostem o délce 80 metrů.

Po dostavbě železnice z Gmündu do Prahy se mohlo začít se stavbou železnice z Českých Budějovic do Veselí nad Lužnicí, na které byl zahájen provoz 8.srpna 1874. Také koněspřežní železnice byla přestavěna na lokomotivní parní provoz. Tato trať z Lince byla zprovozněna 20.prosince 1873.

Pro České Budějovice byl také důležitý záměr jižní transversálky, kterou již v roce 1875 navrhovala budějovická Obchodní a živnostenská komora. Ta měla spojit Jihlavu – Jindřichův Hradec – Třeboň – České Budějovice – Volary – Bavorsko. Až zákon o příčné dráze z 11.prosince 1883 povolil železnici České Budějovice – Nová Pec. Stavbu financovala Rakouská společnost místních drah za finančního přispění knížete Schwarzenberga, neboť nová trať měla probíhat větší částí jeho pozemkového majetku. A tak již 19.listopadu 1891 vyjel z Českých Budějovic zvláštní vlak o osmi vagónech s 200 hosty na zkušební jízdu. Pravidelná přeprava do Kájova byla zahájena dne 20.11.1891, do Nové Pece dne 4.7.1892, do Nového Údolí 12.června 1910 a přeprava z Českých Budějovic do bavorského Haidmühle byla zahájena 15.listopadu 1910.

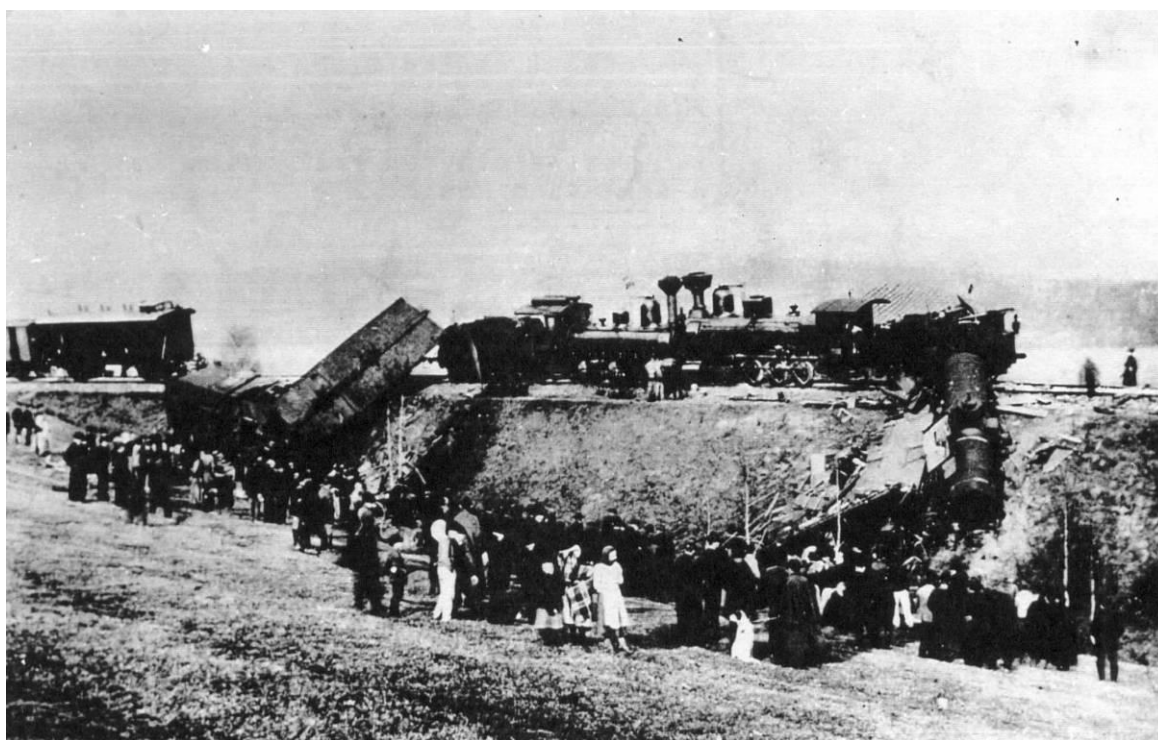
České Budějovice se staly důležitým železničním uzlem. Projížděly tudy vlaky evropských linek na Řím, Berlín a jeden čas i Orientexpres do Istanbulu. Po druhé světové válce přijel první mezinárodní rychlík Sanssouci až 28.5.1967. vznikem státní hranice s Rakouskem se staly koncovými stanicemi České Velenice a Dolní Dvořiště, po dalších dvaceti letech v důsledku zaboru pohraničí to pak byly Jilovice, Velešín a Zlatá Koruna.

Za druhé světové války měla velkou důležitost plzeňská trať, po které projížděli vojenské transporty a byla proto častým cílem náletů amerických stíhacích letadel. V posledním roce války projížděli

Českými Budějovicemi „transporty smrti“ s vězni z koncentračních táborů; při průjezdu vlaku č.94420 směrem na Mauthausen 25. – 26. 1.1945 zůstalo na českobudějovickém nádraží 89 mrtvých vězňů. Svůj život položilo v boji za svobodu 27 železničářů, v roce 1942 byl popraven i vedoucí odboje na stanici, výpravčí Vratislav Novotný. Při náletech na České Budějovice 24. a 25.3.1945 zahynulo 55 železničářů a byly způsobeny velké materiální škody, které pak odstraňovalo na 3000 dělníků. Až do roku 1946 trvala obnova kolejišť a zničeného mostu na českovelenické trati.

Stavebními akcemi po roce 1945 bylo vybudování železničního viaduktu přes Pražskou třídu u pivovaru Budvar, v letech 1963 – 64 přeložení plzeňské tratě do prostoru Nemanic a pro novou trať postavení nového mostu přes řeku Vltavu v roce 1965. další akcí bylo zavedení elektrické trakce na střídavý proud o napětí 25 kV. Zatímco ještě v roce 1945 zajišťovaly veškerou dopravu parní lokomotivy, byla od roku 1963 zaváděna motorová trakce. V roce 1968 byla elektrifikována celá plzeňská trať, v roce 1975 trať do Veselí nad Lužnicí a v roce 2001 trať do Horního Dvořiště. Parní lokomotiva vyjela naposled ze stanice České Velenice 31.3.1981 a od té doby jsou parní stroje jen záležitostí historických jízd. Podle celkové dopravní vytíženosti (nákladní i osobní přepravy) jsou tratě v pořadí:

1. do Veselí nad Lužnicí
2. do Horního Dvořiště
3. do Plzně
4. do Kájova
5. do Českých Velenic

Čelní srážka vlaků č.417 a 415 dne 10.11.1898 na pražské trati u Hrdějovic (foto archiv J.Dvořáka)

Duch každého člověka a národa neustále jest činný, ač mnohdy po tom náležité památky není. Můžeme to tvrditi zvláště o národech, kteří u vývoji svém za jinými zůstali; při těch zračí se činnost duševní někdy pouze v písni, pověstech a vůbec v tom, co lidovou literaturou zoveme. Avšak i u národů vzdělaných část tohoto tvoření zůstává společným majetkem, a pokud není v určité podobě zachována, podléhá změnám jež pozůstávají v tom, že k obsahu nahodile se přidávají přívěsky, jež zase časem hlavním obsahem se stávají a pramenem nových a nových pověstí. Proto zkoumáme-li ducha národního, i k těm věcem nám je přihlížeti, a také skutečně od některého času literatura stará se o projevy ducha, jak v podání lidu se jeví neméně než jak jsou patrný v plodech písemných. Ve směru tom ovšem více pracováno bylo jinde, u nás teprve se pracovati počalo, a to dosud tak, že sbírány byly materiály, z nichž tvořivost a nadání národa našeho poznati možno, ale nepokročilo se, aby pověsti a podobné v národním duchu zachované věci na své prvky byly rozloženy. A právě jen touto cestou přijít se může k poznání toho, co domácího a co cizího jest, a zvláště toho, co se k nám dostalo již literaturou písemnou a tím, že s jinými národy od dob dávných obcujeme. Neboť o tom již nikdo právem pochybovati nebude, že mnohé z pověstí, jež za své domácí máme, k nám se odjinud dostaly a od nás mnohdy až k nepoznání byly změněny.

Zvláštním druhem národních pověstí jsou ony, které zoveme pověstmi erbovními a jež hlavně se zachovaly ve kruzích staré šlechty domácí. Můžeme směle říci, že bylo jich mnohem více, než jich známe dnes, a že jen proto mnohé zanikly, že nebyvše záhy zachyceny vzaly buď za své, když rod šlechtický vyhynul, aneb přesazeny mnohdy do půdy cizí, jako se stalo u rodů, které z Čech časem se vystěhovaly.

Jako celá instituce rytířstva, tak i erby jsou původu cizího, a nesahají u nás hlouběji než do konce století XII., a proto lze o všech podobných pověstech říci, že povstaly od toho času a že mohly by povstati ještě nyní, kdyby poměry společenské se nebyly změnily. Ač týkají se toliko stavu panského a rytířského, přece nemůžeme pouze těmito dvěma stavům přičítati, že by jen ony při utváření se pověstí erbovních byly působily, spíše nám jest přičítati všem třídám národa, že k jejich rozmnožení každá svým dílem přispěla. A zvláště lid obecný, jenž nebyl zasvěcen v ony symbolické znaky, jaké si šlechticové od XII. století oblibovali, vykládal si je způsobem jednoduchým, mnohdy i takzvanou etymologií prstonárodní. Přihlédneme-li k některým zevrubněji, shledáme, že mnoho jest takových, které vykládány byly dle názorů a poměrů lidu obecného, jenž zabýval se rolnictvím nebo řemesly; kdežto jinak, kdyby pouze ve kruzích šlechty byly se utvořily, zajisté by tolik pověstí nebylo takových, které o nízkém rodu vypravují. Ovšem zase můžeme říci, že Dalimil a snad také některá část šlechty o šlechtě tak soudili, že šlechtu pouze bohatství podmiňuje, a jako z chlapů šlechtici bývají, tak naopak že šlechtici schudnuvše zchlapívají; ale názor ten, byl-li Dalimilův skladatel vůbec šlechticem, byl míněním osoby jednotlivé, a pověsti takové vůbec náležejí k nejstarším, poněvadž snad ani v XV. Století, a tím méně ve století XVI., erbovní pověst povstati nemohla, aby v ní rod z nízkého stavu se odvozoval, spíše každý předky vznešené si vymýšlel. Ovšem že též bylo dosti jich, které asi původ svůj měly ve společnosti vyšší a jmenovitě k tomu druhu náležejí takové, které o činech velikých vypravují.

Tuto nikterak nezamýšlíme se dotknouti otázky, zdali u starých Slovanů jednotlivá plemena a rody zvláštní své odznaky a symboly měly, jež potom jednotlivci za svůj erb vzali; tím méně tomu za pravdu dáti jest možno, že by báječný Čech a Lech byli vzali za svůj erb rodové takové znamení. Neboť co o tom se vypravuje, jakož i o pánech z Růže, jest také jen pověst' erbovní. Ale při tom podotýkáme, že symbolika, která již od prvních dob křesťanství měrou znamenitou byla pěstována, mnoho k tomu přispěla, že i u stavu rytířského symbolika jak ji v erbech spatřujeme, se ujala. Jenom poukazujeme na význam jednotlivých zvířat, jak nám jež podávají již nejstarší fyziologové, a dále k tomu, že většina zvířat těchto v symbolice církevní oblíbených ujala se symbolicky v erbech šlechty. Tak nacházíme lva, znamenajícího sílu, nejen v erbu zemském, ale i v erbu Žerotinském a pánů z Lichtenberka; orla v erbu přemnohých rodů českých, gryfovu hlavu v rodu Hirspergerův a j.v. A ještě více zvířat i báječných nalézáme v erbech šlechty cizí, zvláště španělské.

Erby českých rodů povstaly již na půdě domácí, a to vlivem ciziny, a proto tím méně jest nám přisvědčiti Hájkovi, Paprockému a jiným, kteří původ erbů některých kladou až do šedé dávnověkosti. Za jejich doby byly ovšem již pověsti rodové ustáleny, a pokud nesahaly do prvního květu rytířstva, alespoň na počátku XVI. Století tak vytvořeny byly, že již potom k nim málo co se přidati mohlo. Neboť na počátku století toho postarali se již někteří šlechticové rodové sami, aby rod jejich nabyl slávy od

slavných předkův, a k tomu přispěl zvláště klasicismus doby té. Mimo to i kroniky podávaly k tomu dosti příležitosti, ježto i původ národů některých až do časů věže Babylonské pošinovaly. Byla manie všude rozšířená, že mnohý rod šlechtický původem svým nad ostatní chtěje vyniknouti, takové heroy staré ke svým předkům počítal, a v tom zvláště vynikl císař Maxmilian I., jehož genealogii Jan Burgmaier sestavil tak, že až do časů krále Priama sahala. A za ním ani Čechové pozadu nezůstali; nejen že vyobrazeny tenkrát ve dvoře Pražském za krále Vladislava podobizny všech knížat českých až do Čechovy, kteréžto podoby potom Hájek a i jiní znovu otiskovali, ale sestavena i genealogie císaře Karla IV., a praotcem jeho učiněn až i Noe.

Jako se nedá upříti, že erbovní pověsti se někdy vskutku poetickými stránkami se vyznamenávají, tak zase jsou dokladem k tomu, že na ducha národního mocně i literatura cizí působila. I velký počet jich dosvědčuje o poetickém nadání našeho národa, neboť máme jich dosti velikou zásobu přes to, že ne všechny zaznamenány byly. A co ještě k jejich chvále se říci může, že mnohé z nich staly se zdrojem erbovních pověstí zvláště německých.

Ilustrace k pověsti erbu odřivousu

Stopovati chceme působení cizí, které v erbovních pověstech se jeví, tu nám nejlépe poslouží erbovní pověst česká, v níž tolik a tak rozmanitých pověstí cizích i domácích se uchovalo a která dokazuje, že i literatura středověká nebyla beze všeho vlivu na vzdělání ducha českého. V kronice o Štířfridovi a Bruncvíkovi, jak jinde jest vyloženo, setkáváme se s mnohými německými i francouzskými pověstmi, jak nám je podávají rozličné kroniky o hrdinech středověkých a jednotlivé události tam vypisované staly se kvasem, z něhož vznikly zase pověsti jiné. Přesvědčíme se o tom zvláště v erbovní pověsti pánů z Pardubic, která je důkazem, že pověst francouzská o Ivainovi buď přímo nebo nepřímo zcela dobře u nás známa byla. Neboť něco podobného tomu, co se vypravuje o Ješkovi, praví francouzský básník Chrestien de Troyes o Ivainovi. Ten u zázračného pramene se setkal s obrem Keuem, jehož poranil a na útěk obrátil. A když ho pronásledoval až do pevnosti, tam zajat byl, a sotva se ocitl ve bráně, spustili mříži, která i koně jeho zabila.

Podobná pověst byla i o erbu **Syrakovských z Peřkova**. Petr z Radíkova ze země Dobřínské sloužil na Moravě za žoldnéře a když po porážce krále Svatopluka království ze všech stran nátisky trpělo a nepřátelé do Moravy vpády činili, jeden pohan navracaje se po takovém vpádu opozdil se. Za sebou na koni nesl pannu rodu velice známého, a ta uviděvši Petra zdaleka a poznávši, že jest Moravec, a nesmějíc se ozvali toliko ruce nahoru vzpínala tak najevo mu dávajíc, aby ji osvobodil. Tu rytíř bystře k pohanovi přiskočiv a s koně ho svaliv jej zabil, a pannu s sebou pojal a na místo bezpečné doprovodil; ona mu slíbila, že mu vše vynahradí, jestliže ji Bůh ve zdraví do její vlasti přivede, a žádného kromě něho za manžela nepojme. A prsten na dvě polovice rozlomivši, jednu část mu podala jako na znamení. Potom odešel Petr za rytířskou prací a mezitím ji našel syn jednoho vzácného pána Vyšebora, Božeta, a do Přerova ji veda namluvil jí, aby otci pověděla, že on sám ji z rukou pohanských vysvobodil. A panna aby bezpečna byla, tak učinila; Božeta u přátel se staral, aby mu dána byla. Panna nemohouc od Petra žádné zprávy dostati, svolila konečně ke sňatku, a když jí den ustanovený přišel, přijel Petr a tak jak byl do pokoje vstoupil a polovici prstenu ukázal, načež ona sama za svého vysvoboditele ho prohlásila. Že pocházela z rodu Odřivousů, přijal Petr ten erb a za okrasu helmovou ruce z koruny vyvstávající na důkaz, jak o pomoc volala.

Známa byla tato pověst i v Polsku, a to v podobném znění, a mimo to i v rodině **Zenovičů**. Jen že tuto rytíř prsten ztratil a jej nalézt nemohl, a bez něho na hradě objeviti se nechtěl, aby ho za podvodníka neměli. Dnem i nocí prsten hledal, až zase nad ním Bůh se smíloval, že pohlédna na strom uzel havrana, kterak prsten v zobáku drží. Proto měla rodina ta v erbu černého havrana se zlatým prstenem v zobáku, v něm se shodujíc s českou rodinou **Hovořiců**. Známo jest, že stejného znaku i král Matyáš Korvín užíval (Hizolové měli štíku s prstenem v ústech). I mnohé naše pohádky zmiňují se o tomto prstenu; tak Neohrožený Mikeš v knize Boženy Němcové Národní pověsti II. dává babičce, která mu pomáhala, polovici prstenu, a zase v pohádce o třech zakletých psech jest sice řeč o polovici závoje, ale jinak velmi se shoduje s událostí v Tristramu vypsanou. Mimo to o prstenu mluví i kronika o Bruncvíkovi, který také po něm od manželky poznán jest, a nalézáme totéž i v pověstech německých, dánských a švédských, tak že pochybovati nikdo nebude, že všude tu jest nám činiti s nějakou pověstí středověkou. A poněvadž již jest řeč o pověstech, ze kterých povstala naše národní pověst o Bruncvíkovi, uvedeme, co se vypravuje o rodu a erbu pánů z **Valdštejna**, který ve spojení se uvádí se synem Bruncvíka. L.P. 1091, když jest Gottfried, král francký, velikou péči měl, aby Jerusálém z rukou pohanských vyprostil, zajižděti k němu ze všech krajín knížata. I také mnoho pánů z Čech a Moravy se tam nalézalo, a ti vypravili se na žádost Gottfriedovu proti pohanům. Jeden z těchto pánů užíval na štítě svém za znamení lva, a velikou statečností vynikal, že se mu nikdo nevyrovnal, a k veliké lásce a milosti přišel u všech pánů a rytířstva, a od syna knížete Brunšvického za erbovního bratra byl přijat. Též hrabě z Reigreifensteinu a hrabě z Weibruku, kteří měli ve štítu čtyři lvi, k němu se připojili a bratrství na věčné časy míti chtěli. A potom předstoupili před Gottfrieda, a on jim toho potvrdil (Paprocký - Zrcadlo slavného markrabství Moravského).

Upomínka na pověsti o Děřichovi Veronském, které u nás známy byly, objevuje se ve vypravování o rodu **Slavatů z Chlumu a Košumberka**. Předkové pocházeli z Uher a tam nad řekami Dunajem, Sávou a Drávou sedíce, statečně s nepřáteli země bojovali. Slavný to byl rod a jeden z něho, jménem Bavard (Bayard, rytíř francouzský z počátku XVI. století) z rozkazu Attilova vyšel proti Děřichovi s královskou korouhví. A kronika jakás rýmovaná dále praví:

Na nesmrtelnou paměť pilně hodil
Ten předek, který přes ty řeky chodil,
tak aby vlast svou v celosti zachoval,

života proto ztratit nelitoval

Ve kronice německé o Reginfridovi jest zmínka o ostrovu obydleném Sirenami, a podobného něco, ač jen slovy krátkými v Bruncvíkovi. O téže věci vypravují pověsti dvou rodů českých; avšak podotýkáme, že to může býti reminiscencí na literaturu klasickou. Tak vypravuje se o rodu **Rotenberků z Ketře a Drslavi** toto:

Jedno kníže bojovné, v Německu nedaleko Norimberka porazil vojsko nepřátelské a nemaje na tom dosti, ještě dále za nimi se pustil až do hor skalnatých a lesnatých, až viděl skálu tak příkrou, že málokdo na ni vjíti mohl. Lidé mu oznamovali, že často vídali na skále tři panny velmi krásné a drahým rouchem oděné, kterak mnohé kratochvíle provozovaly. I nechtěl kníže dřív odtud odjet, až by seznal, co na skále se děje. Tu vystoupil jeden rytíř z vojska a uvolil se tam jít, a když nahoru spěchal, přišel právě na místo, kde se panny veselily; on zde uviděl toliko tři stoličky velmi pěkné, přikryté a na každé růžový květ. Vzal ty květy, přinesl je knížeti a ten vděčen jsa, rozkázal mu nositi dvě růže červené na bílém poli a jednu bílou na červené skále. A tu skálu mu daroval i s okolím; na skále vystavěn hrad, jenž nazván byl Rotenberg. (*)

O erbu **Zárubů z Hustířan** tak pověst vyprávěla: jeden z nich po nesmrtelné slávě dychtěl, projížděl cizí krajiny, kdež v uznání jeho hrdinství přidán mu od krále britanského do erbu lev černý; a že i k Sibylle na vysokých skalách bydlící došel, do štítu položeny tři kameny hranaté. (Paprocký – Diadochus)

Ale mimo pověsti keltické působila i literatura latinská na duševní rozvoj náš, tak že ani diviti se tomu nemusíme, když o pověstech erbovních se starými povídkami z dějin římských se shledáváme. A tu jsou zvláště dvě, které podobají se známé povídačce o husách kapitolských.

Záhy vymřelý rod pánů moravských z **Ludanic** měl v erbu husu v modrém poli, a příjmení Budiš. Erb ten povstal způsobem následujícím:

Jednoho času, když Francouzové chtěli nočního času na Římany udeřiti, vyslali tajně některé ze svých, aby na zdi vlezli. Když se to stalo a mnoho jich přes zdi se přepravilo, hus, kteráž tu na jakémś placu seděla, velice vzkřikla, od jejíhožto hlasu hejtman římský procitl a zbudiv své, na Francouze udeřil a téměř všechny zjímá. Proto dostal do erbu husu (Paprocký – Zrcadlo slavného markrabství Moravského).

Pověst **Petersvaldských z Petersvaldu**: předek toho rodu obléhán byl na Slovensku na hradě a tam dlouho se bránil, až konečně jeho vojáci dlouhým bojem jsouce zemdleni usnuli. Tu nepřátelé vyhledavše příhodný čas, počali lézt tiše na zdi, aniž toho kdo pozoroval, jen pták páv, který na hradě jako vzácnost byl chován. Páv vzkřiknul, a od jeho vřesku rytíř se probudiv na soudruhy zavolal a nepřátelé se zdi sehnal a tak zámek ochránil. Za to vzal rytíř páva do štítu a na přílbu za svůj znak (Paprocký – Zrcadlo slavného markrabství Moravského).

O vlčici římské čteme v erbovní pověsti **Všehrdův**. Král Vladislav navštívil r. 1045 Všehrdy na jejich rodném zámku v kraji Plzeňském. Při honbě, která byla pořádána, oddělil se král od své družiny a pronásledoval zvěř tak daleko, že zabloudil. Po dlouhém čase našel jej Beneda ze Všehrd v hustém lese; nedaleko od toho místa kojila vlčice svá mláďata. Když se rytíř přiblížil, probudil se král, a co nejprve spatřil, byla vlčice. Ta chovala se tiše, a teprve když Beneda ke králi přistoupil, zdvihla se a utekla. Král povstav objal Benedu, a pokládaje jej za vlčici, dal mu do štítu vlčí hlavu právě:

Vlčí hlava v krásném štítě
šlechtu tvou at' označuje,
Benedovi rodičí,
před královskou stolicí.

(Organ des heraldischen Gesellschaft Adler 1884)

Rod **Kobylků z Kobylího** zase ujal se boje římských Horaciův a Kuriaciů (nebo Davida s Goliášem). Král sardinský zdvihl válku proti ostrovu Korsice. Když pak veliké vojsko shromáždil, i Korsičtí již k boji pohotově stáli a u sebe rozvažovali, že není třeba, aby také nevinní zabiti byli. Usnuli se obě strany na tom, aby každá strana vyslala rytíře ze svého středu, a který zvítězí, tomu druhá strana se poddá. Hejtman korsický měl u sebe mouřenína, ve kterého naději svou skládal doufaje, že stane se vítězem; ale král sardinský měl jednoho rytíře slovanského. Poněvadž každá strana se obávala, že by poraženému rytíři přišli soudruzi ku pomoci, odebrali se mouřenín a rytíř slovanský na ostrov za vodou pravice, že který odtud živ se navrátí, jest vítězem. A když také oba u ostrova přistáli, odstrčil Slovák člun od břehu, a když se ho mouřenín tázal, proč to činí, odpověděl: „Když tě zabiji, převezu se na tvém člunu“. Potom do sebe se dali, a Slovák mouřenína zabil, načež vsedl do jeho loďky a na

druhou stranu se převezl. Korsičtí spatřivše mouřenína mrtvého, poddali se králi sardinskému, a král hlavu mouřenínskou dal Slovanu za ozdobu a půl mouřenína do erbu. Rytířův bratr pak dostal hlavu černou ovázanou bílou stuhou (Paprocký - Zrcadlo slavného markrabství Moravského).

Jako již jest možno, že podle Starého zákona pověst se vytvořila, tak máme jednu erbovní povídku, která upomíná na příhodu s Mojžíšem. Ovšem to nelze tak určit, neboť příhoda sama dále vyvedena byla ve středověké literatuře v pověsti o Jidáši. A ta u nás byla známa již od století XIII., jak to dosvědčují legendy, známé nyní pod jménem zlomky dějepisné. Že pak v pověsti o erbu **Veitmilův** i vliv čarodějnický nalézáme, spíše nás vede, abychom legendu o Jidáši za původ její poznamenali, a to také ještě proto, že o podobných čarách mluví i některé naše pohádky. Tak jmenovitě črtu o vysmoleném koši máme v pohádce o mluvícím ptákově, (Němcová I.) a ještě v několika jiných nalézáme, kterak pohozené děti zachráněny byly.

Pověst vypravuje, že r. 1081 porodila Prostislava, manželka Dobrohostova, jemuž říkali Vaitminar, ve vsi Radošově u Vyšehradu syna, a hned potom druhého, třetího a konečně devátého. Ženy při porodu jsouc myslely, že na to sběhlo následkem kouzel čarodějnic, které na hradě byly upáleny, a proto vzaly malé děti a davše je do krabice poručily, aby na tajném místě byly schovány. Avšak Dobrohost poslal sluhy a dověděl se co se stalo, dal děti zanésti domů a zde chovati. A tak z těch dětí pocházejí Krabicové (Václav Hájek z Libočan). Ale jest ještě jiný variant povídky. Žila kdesi na panství chudá žena, která mnoho dětí měla; to zdálo se býti podezřelým manželce šlechticově, i kázala jí potrestati. Ale po nějakém čase porodila i paní, a to devět dětí najednou, a stydíc se za to, na radu babice osm jich utopiti poručila. Když babice se s nimi ku potoku ke mlýnu ubírala, potkal ji král a otázal se jí, co to v košinese, načež ona, že štěňátka, která jde utopit. I chtěl, aby mu je ukázala, a konečně mocí pokryvkou odhrnuv užírl v koši osm nahých nemluvnátek. Babice ovšem prosila, aby jí odpustil, a král děti, čili štěňátka, jak je nazýval, dal k mlýnáři, aby je odchoval. Po dlouhém čase, když byli vyrostli a z nich sliční jinochové se stali, přistrojil hostinu velikou, a když se mluvilo o honbě, vypravoval, kterak zachránil kdysi osm štěňat, načež je hodovníkům představil. Jen na prosbu pohozených dětí byla královna od smrti zachráněna. Král udělil mlýnáři štít, ve kterém byl kámen mlýnský a nad ním osm psích hlav (Kraszewski – Gowaty o literaturze i sztuce 1866, Graesse – Namen und Wappensagen 1876).

Z pověstí středověkých velice působila i kronika o Alexandru Velikém, která hlavně seznamovala předky naše s báječnými postavami východními, jako pověsti bretaňské s evropskými. A poněvadž již ve XIII. Století, jak četné rukopisy dosvědčují, velmi byla rozšířena a hlavně na hradech rytířských oblíbena, zanechala po sobě stopy nejen ve hlavní naší erbovní pověsti, ale i v pověstech několika jiných rodů.

Zvláště nám tu na mysl připadá zachránění vojska a převedení přes řeku na vorech z rákosí zhotovených, což ostatně také v jiných kronikách se nalézá. Spodobnou příhodou setkáváme se v pověsti o erbu rodiny **Pruskovských z Pruskova**, dále **Žerovských a Zebinských**, kteří měli ve štítě tři podkovy.

Za panování Alexandra Macedonského událo se totiž, že vtrhl do krajin studených, tak že nebylo možno rytířům vypravit se proti nepřítelům pro veliké ledy. Toho použil nepřítel a poručil liti vodu kolem ležení, aby zmrzla a tím ještě více jim bránila. A dlouho ze svého nálezu se těšili, až konečně jeden rytíř vtipný k tomu přišel, aby nějak jezdecké vojsko bylo přes spousty ledové převedeno. Vymyslel nějaký nový způsob, jak by koně se mohli kouti, a když se to zdařilo, s částkou vojska svobodně přes ledy do nepřátelského ležení vtrhl a rozehnal nepřátele, a nad to je po ledu na koních ostro kovaných honil a nad nimi zvítězil, začož od Alexandra byl erbem vyznamenán (Paprocký – Diadochus).

S malou změnou vypravuje se totéž o rodu **Skrbenských z Hříště**. Předek rodu toho, když Markomané rozličné krajiny podmaňovali, převedl vojsko do nebezpečných míst zavedené ve zdraví skrze veliká bláta a zemi bahnitou. Nalezl totiž brod příhodný a radostí ke svým tovaryšům jel dobrým klusem, a král za tu službu mu dal do erbu cestu černou v bílém poli (Paprocký - Zrcadlo slavného markrabství Moravského).

V téže kronice uvádějí se národové potvorní, Kynocefalové aj. Centaury pak máme v pověsti rodu pánů **Nekešů z Landeka**. Za panování Nerona někteří z pánů nechtějíce děle snášeti jeho ukrutenství předstoupili před něho prosíce a hrozíce, aby lidí nevinných nedal více hubiti. Když zase několik tisíc pohromadě bylo a měli býti utraceni, předstoupil jeden před císaře žádaje, aby mu ten lid daroval, že by chtěl jimi nějaký ostrov osaditi nebo pustinu, a poplatek odváděti po nějakém čase. Římané vidouce

c tom svůj prospěch svolili k tomu, a muž ten obrátil se na západ slunce a tam osadil území. Když pak lid se rozmnožil a země vším oplývala, žádali Římané poplatek, který však národ ten platiti nechtěl. Tu se Římané obrátili do těch krajin, a onen lid vida jejich moc a sílu ušel z toho místa pusté je zanechav a v niveč domy své obrátiv. Hledajíce nemohli dlouho vhodného místa nalézt, a proto obrátili se k východu; přijdouce pak mezi veliké lesy a bahna našli lidi, kteří byli půl koně a půl člověka, a ti uslyševše hluk počali v hromadu se sbíhati a luky natahovati. Tu hejtman najednou s předními muži svými přiskočil, vůdce jejich zajal a ostatní na útěk obrátil. I zůstal zde nový lid a nikdo o něm nevěděl. A od doby té kníže jejich užíval postavy, zanechav dřívějšího z Říma přineseného stavení, totiž sloupu. (Organ 1871)

Pověst rodu **Solhauzenského** také nám připomíná krajiny na východě ležící. Předek toho rodu, Majaces, zachránil kdysi život císaři Justinianovi, jenž v řece Italii se koupal a málem by se byl utopil. Za to jej císař vyznamenal a dal mu za štít modrou řeku mezi dvěma zlatými kopci, a v řece koňskou hlavu. Gunter ze Solhauzu táhl se svým pánem Balduinem do Země svaté, a tam vysvobodil pána svého od smrti, zabiv zmužile draka, jenž jej chtěl pohltnouti. Proto měl štít: hlava draková červený oheň soptící a na šír mající hlavu mouřenínskou (Paprocký - Zrcadlo slavného markrabství Moravského).

Do doby, kdy rytířstvo již poupadlo, náleží erbovní pověst rodu **Bytovských z Bytova**. Byl to čas, kdy prvotní myšlenka rytířstva, slabé ochraňovati, proměnila se jen ve hříčky, kdy z úcty k ženskému pohlaví vyvinula se mnohdy tak frivolná milost' a láska, jak nám vypravují pověsti románské, v níž místo pravé lásky opěvovala se láska kouzly a čarodějnými nápoji vzbuzená. Před námi zde odehrává se takový román, jak nám jej asi Tristram vypravuje.

Král francouzský měl dceru velmi krásnou, a ta velice hudbu milovala a nade všechno ráda poslouchala mužský zpěv. Na dvoře byl kráječem syn krále Cyperského, a královna u stolu na něj častěji pohlédajíc velmi jej sobě zamilovala, tak že i na to pomýšlela, aby jej čarami k tomu přivedla, by ji miloval. Dokázala toho skrze čarodějnice. Mladík skutečně záhy láskou k ní tak zahořel, že div o rozum nepřišel. I obrátil se na jednoho Slováka, který u dvora se zdržoval, a poněvadž ho jako bratra miloval, žádal na něm, aby oheň lásky jeho ukrotil. Proto svěřil mu tajemství své, že královnu miluje, načež mu Slovak slíbil, že ho z hořící milosti vysvobodí. Znal totiž čáry, jimiž mohl lásku ukrotiti a zase roznítiti; i počal v srdci královnině milost' rozpalovati, a spolu s mladým králem pod její okna chodil a tam hrál a zpíval dávaje najevo, že ji král miluje. Také poslal ke královně starou ženu s lístkem napomínaje ji, aby ráda viděla hosta, jenž ji miluje. Způsobem tím v obou lásku rozpáliv, poradil jim, jak by si počínati měli; potom přestrojil mládence v ženské šaty a se stařenou jej ke královně poslal. Po skutku tom rychle ode dvora odešel, aby snad v nemilost' neupadl, byla-li by láska před časem objevena. A za svoji pomoc žádal na něm král, aby na památku toho nosil srdce a z něho dvojnásobný plamen vycházející, jímž on a královna trápeni byli, a daroval mu mimo jiné i prsten s tím znamením. Slovak pak rozloučiv se s ním odjel, že znamení toho i s potomky svými na věčné časy bude užívat. (Paprocký - Zrcadlo slavného markrabství Moravského)

Něco podobného vypravuje se o primasovi Klatovském Radoslavovi, který kdysi s knížetem Oldřichem mnohokrát v šachy o peníze hrál a vždy knížete obehřál, načež mu dovoleno, aby na domě svém vrhcabní štít pro památku dal vymalovati (Hammerschmidt Jan: Historie Klatovská 1699, 84). Město Klatovy tuším založeno bylo od pánů z Klenové, a tím se vysvětluje, že o jejich erbu stejná pověst se vyvinula.

Za časů Dalimilových známá byla u nás pověst o vystavění hradu Přimdy, a k té se vztahuje i erbovní pověst pánů z **Lichtemberka**. Žil za císaře Otty jakýs kníže český, jenž měl jedinou dceru. Když pak ona od sv. Vojtěcha se pokřtiti dala, vyhnal ji od sebe, tak že dlouho bloudila po lesích a živila se kořínky rostlin. Náhodou ji spatřil na honě bavorský rytíř a tak láskou k ní zahořel, že ji za manželku pojal a s ní se usadil v lese vystavěv tam hrad, který nazval Lichtemburkem, poněvadž byl osvěcen.

Podle Dalimila mladý rytíř z Aldemburka unesl dceru císařovu a usadil se s ní na nově vystavěném hradě, ke kterému nikdo nepřišel. Jednou císař na hon do lesů se vypraviv zabloudil a nemohl více nalézt svou družinu. Jda po potoku nahoru uviděl skrze houští světlo a potom hrad, ke kterému se přiblížil a v němž byl přijat. I poznal tam dceru svou a nazval hrad Leuchtenberkem (Graesse 93). Naproti tomu podle slov kronikáře českého válečné proti zeti svému vytáhl (Jireček: Rýmovaná kronika česká, 1877, 69).

O většině pověstí erbovních není více lze dopátrati se takového původu, a proto dlužno je pokládati za výmysl ducha českého nebo slovanského vůbec tím spíše, poněvadž mnohé, zvláště moravské,

nápadně podobají se rodovým pověstem polským. Abychom jen na několika příkladech ukázali, uvedeme prvotní erb **Kolovratský**, kterého později užívala jen rodina slezská z Rasteru.

Erbem tím bylo kolo vozové a dobyl si ho panoš ve službách pána z Ryzemberka kdesi v zápase s obrem, neboť nejen, že ho přemohl, ale když obr z místa na voze ujížděl, za ním se pustil a vůz za kolo uchopiv zadržel. O této příhodě vypravuje i pohádka : Silný Ctibor (Němcová II., 315). Skoro tatáž událost' vypravuje se o erbu nazvaném „odřivous“, jehož užívali v Čechách páni z **Benešova** a v Polsku někteří rodové. O rodu z **Radkova** (Kraszewski, 308) bylo následující obecné podání: Za knížete moravského Rastislava přišel k turnaji obrovský rytíř bulharský, jenž nejen všechny moravské šlechtice přemohl, ale nad to i z nich sobě posměch tropil. Tu proti němu vystoupil mladík jménem Saul a jednou ranou mu uťal polovici horního pysku, tak že museli rytíře polomrtvého odnésti. Po té Saul vytáhnuv šíp nastrčil naň ret a knížeti podal, a tuto svou kořist' za svůj erb od knížete dostal. Poněvadž za doby rytířstva cenila se nejvíce udatnost', jakou se kdo v bitvách a na turnajích vyznamenal, nalézáme též nejvíce pověstí, dle nichž za hrdinské činy erb udělen byl.

Jest tomu tak v pověsti o Štířfridovi, kde mu za udatnost', jakou v boji se dvanácti vynikajícími rytíři osvědčil, na místě dán za erb orel. Také byla odměněna srdnatost' rytířů českých při dobytí Milána, odkudž dle pověsti i král Vladislav sobě lva přinesl. Vůbec bylo mnoho rodů českých, které od události této původ svého erbu odvozovali.

Ilustrace k erbovní pověsti rodu Hodějovckých z Hodějova

Čechové před Milánem stojíce pozorovali, že málo budou moci nepřátelům za řekou škoditi, a proto se pokoušeli, aby přes řeku se mohli přebrodit. Jednoho dne Odolan, syn Strážkův z **Chýš**, a Bernart, syn Soběslavův z **Hodějova**, a ještě třetí, který z prostřed řeky nazpět se vrátil, přejeli na druhou stranu a potom zase touž cestou se vrátili. Ihned potom rozkázal král Vladislav, aby se celé vojsko přes řeku přepravilo. Ale když již na druhé straně byli a na císaře čekali, udeřilo na ně vojsko Milánské. V zápase byl usmrčen jeden český rytíř, což když spatřil Dýn, syn Bohuslava ze **Stražice**, obořil se na vůdce Milánského a hned jej mečem v hlavu udeřiv, jako vepře na dvě půle přetl, za kterýžto čin dostal za erb ruku s myškou a plechovnicí, ana drží meč světlý. dále když město obléhali, poručil král Vladislav, aby žebříky stavěli; tu Jetřich, syn Huzův z Choustníka, uhlím sobě a škraboškami oškaredil sobě a některým soudruhům obličej a první do města se dostal. Tam ihned přepadli na hradbách stráž, které se jich ulekly, domnívajíce se, že jsou to čerti, s kterými se Čechové spojili. Dán mu v erb zlatý žebřík v modrém poli, a odtud rodina zvána **Žebříkové z Choustníka**. Milánští chopivše se zbraní postavili se Čechům tak prudce, že je odrazili, a tu Beneš, syn Hrozkův z **Lubna**, vysekav mramorovou bránu pomohl soudruhům, že mohli bez kořisti z města ustoupiti. Odtud měl v erbu sekeru rohatou ve zlatém poli. Ale obávající se aby do města opět nevskočili, vzkřikli měšťané na povězného, aby přetl provaz, na němž ve bráně vysela mříž. V tom zpozdl se Ješek, syn Kotoučův, se svým koněm, a mříže zasáhnuvši koně přetl ho na dvě půle; ale on byl tak rozmyslný, že úsměšně na měšťany zvolal: „Zadní půli koně vám daruji“, načež přední přes svoji plec obrněnou přehodil a do tábora českého doklusal (Lumír 1853, 349, Hájek). Rodina z **Pardubic** vykazovala se ve svém erbu polovicí koně bílého s uzdou v červeném poli. Bernard z **Hodějova** obdržel ve štít modrý zlatého kapra, protože prý jako kapr ve vodě plovat, jedna větev, rytířové z **Čechtice** měli stříbrného kapra. Jiřík Trošický z rodiny Říšnických, na něž císař Friedrich Barbarossa se díval, jak Vlachu v boji dojímá, nabyl bílé ruky ve štítě zlatém. **Ostromířští z Rokytníka** zase od krále Vladislava obdrželi štít s bradaticí, a to proto, že jeden z rodu jejich, jakýs Bohdal, dostav se nočního času do Milána bradaticí tak ostře mířil, že bránu prosekl a Čechy z města vyvedl (Památky arch., V., 252). Také rod **hrabat Bubnů** původ svého erbu do doby této klade; že prý jakýs předek v boji s Vlaky se vyznamenal a od krále vlaský buben do erbu dostal (Organ der herald. Gesellschaft 1884, 181).

Dokazují též pověsti některých jiných rodů, že rádi k dobývání Milána hleděli, třeba se to stalo tak utajeně, jako v pověsti o erbu **Kounickém**. Byl prý nějaký slovanský král, jenž si umínil, že opustí tmavé lesy a do teplejších krajín se odebere, aby si nové sídlo vyhledal. I vytáhl s celým svým lidem. Na cestě přišli k velikému jezeru, ale nevěděli, jak by přes ně mohli přejít. Tu vrhl se jeden z knížat s koněm svým do vln a šťastně na druhý břeh přeplaval. Potom zase touže cestou brodem tím se navrátil a na důkaz, že to je věc snadná, ukázal králi dvě vodní květiny neobyčejné velikosti, které v řece i s kořenem vytrhl. I uvítala ho vesele královská družina a král sám květinu na jeho helmici a do štítu mu dal. A od těch dob nosí rodina v erbu dvě vodní růže se třemi kořeny ve zlatém poli (Graesse 76). Na stejný skoro čin upomíná erb **Zeidliců (Sedliců) ze Šenfeldu a Bechyní z Lažan**. Když totiž národ slovanský proti hlavnímu nepříteli táhl, stalo se, že přišli k veliké vodě, přes kterou přejít lidem i koním bylo nebezpečno pro její neznámost. Hejtmáné připomínali velikou náhradu, kdo by se do vody odvážil a nějaký brod našel. Tu vystoupili tři bratři, synové jednoho otce, a ti v rozličných místech do řeky se pustili, chtějíce jméno své zvelebiti a pověst získati. A skutečně našli brod, za kterýžto namáhání každý dostal kapra; ale poněvadž je chtěli mít ve štítě jednom, nalézají se v jich erbu tři kapři, jeden nade druhým položený (Lumír 1853, 347). Poněkud se tomu podobá pověst Bechyní z Lažan. Za časů pradávných zastavil se český panovník u řeky a zůstaviv komonstvo své opodál, v řece se koupati počal. Ale zašel do hlubiny a málem by se byl utopil; na štěstí byli nedaleko tři rybáři jménem Bechyňové a ti neznajíce ho, ku pomoci mu přispěli a jej zachránili, nešetřivše ani vlastního života. Panovník hojně je obdařil a ve štít dal jim tři kapry.

Ještě více vybledla celá událost tato v rodině **Horeckých z Horky a na Střílném**, která měla v erbu zed. Jak Paprocký vypravuje, za válečných časů dávných, když jsou Čechové do krajín rozšiřovali a měst dobývali, králové dávali na památku kus zdi těm, kteří jiné k tomu napomínali, aby na zdi vskakovali (Zrcadlo, 294). Ale o všech těch pověstech nikdo pochybovati nebude, že povstaly z jednoho pramene, a snad bylo ještě více podobných, nebo jen málo změněných. S tím anebo vůbec s výpravami do Italie souvisí také, co se zachovalo o rodu **Nigronů z Rizinbachu**. Původní prý jméno rodiny bylo Černý. Dva bratři z rodu toho nalézali se též na výpravě ve Vlaších, kde Čechové císaři německému pomáhali. Za velikého horka koupali se oba v řece, když tu náhle přitřhl zástup nepřátel, a

za nimi se pustil a je obklopil. Jsouce vzrostu vysokého a dosti silni bránili se jen kyjmi, i šťastně na druhý břeh se dostali. Na zápas tento se císař zdaleka díval, a potom dav si je předvésti takto je oslovil německy: „Chvála vám, junáci, bránil se každý z vás jako obr v řece“ (wie ein Ries im Bach). Pasoval je hned na rytíře a udělil jim erb: v hořejší menší části hvězdu zlatou v poli černém; v dolejší větší polovici blankytná krajina s řekou v barvách přirozených, a v ní pak dva obrové nad hladinou vodní pomocí jakési krabice se držíci. Že pak vše v Itálii se zběhlo, proměnili také jméno své ve vlaské (Lumír 1853, 370).

Již v těchto pověstech nám bylo pozorovati, že erb udatenstvím si každý mohl vysloužiti; počet takových pověstí jest největší, neboť právě osobní zmužilost to byla, která při rytíři chvály docházela. A nejen ta, mnohdy i rozšafnost a rozvaha stejně byly odměněny. Tak o erbu **Pěšíků z Komárova** vyprávělo se totéž, co o polském erbu Zlatoholečnickův (Kraszewski, 307), a ta pověst zase mnoho se neliší od rodové pověsti **Zoubků ze Zdetína**. Ve všech shledáváme obětavost služebníka pro svého pána.

Ilustrace k erbovní pověsti **Pěšíků z Komárova**

Pěšíkové měli ve štítě a nad přilbou nohu. Pověst o ni takto zněla: Jednou vedli Slováci válku s Vlasy, ale štěstí jim nepřálo, a jeden vysoce vážený hejtman a vojník byli zajati a v těžkých okovech

do vězení vsazení . nebylo naděje, že by je kdo odtud vysvobodil, a proto vojín přemýšlel, jak by svého hejtmana vyprostil, jen aby dále pro vlast' mohl sloužiti, třebaš ho to samotného i život stálo. Když potom vhodná chvíle přišla, nemoha jinak pomoci, poněvadž jeho vlastní noha s nohou pána jeho ukována byla, nohu svou odřízl a pána s oběma pouty oknem vypustil, jen za to prose, aby na něho a jeho rodinu nezapomněl. Hejtman spěchal domů, zatím vojín tělem svým zastínil okno, aby útěk příliš záhy nebyl spozorován. Třetí den, domnívaje se, že pán jeho nalézá se v bezpečném již místě, volal žalostně a prosil, aby mu ranhojiče poslali anebo ho dobili, poněvadž nesmírné bolesti snáší. I dověděl se od něho strážný, co se bylo přihodilo, a ten zase to vypravoval veliteli hradu, který nad láskou takovou se podiviv z vězení jej propustil svobodného. Od pána svého radostně byl uvítán, obohacen a erbem obdarován.

Zoubek ze Zdetína. Lešek, kníže polský vypravil vojsko proti nepřátelům a přikázal hejtmanovi, aby se nad nimi pomstil mečem, ohněm a jakýmkoliv způsobem, i vybral si hejtman jednoho muže jménem Zuba ke své obraně. Strhla se bitva, ve které vůdce od nepřítele byl přemožen a za ruku s koně tažen a potom do zajetí přišel. Zub uzřiv, že nepřítel hejtmana drží, rychle přiskočil, aby mu pomohl, a pozoruje, kterak jej ještě trhají, mečem protivníkovi ruku odřal a tak pána svého vysvobodil. Potom Zubovi hejtman u knížete za erb dvě ruce zjednal; ta ruka již uťal, byla v poli červeném a jeho vlastní v poli zlatém (Zrcadlo, 318, Lumír 1853, 374).

Rozšířeným znakem byla sukovitá větev, kterou ve štítu měla rozšířená větev pánů **Berků z Dubé a Lipého**. Původní znak byl kladen do počátku století XI.. Nepřátelé Přemyslovců, Vršovci, přepadli knížete Jaromíra, když s nimi na honbě se nalézali, a přivázali jej ke stromu, aby šípky svými ho mohli usmrtni. A tu najednou objevil se služebník Hovora, a aby od něho nebyl zločin prozrazen, chtěli jej na dubě pověsiti. I vyprosil si před svou smrtí, aby směl naposled na svou trubku zatroubiti. Hlasem tím byla družina knížete zavolána, a přišla ještě dříve než kníže zahynul. Za odměnu kníže udělil Hovorově rodině hodnost' lovčího, aby dědičnou byla, a ve štít jemu dal dvě přes kříž položené větve, každou o pěti sukách (Dalimil , 58).

I o rodě **Koců z Dobrše** se vypravovalo, že zachránil knížete českého a jim za to dáno bylo zlaté kolo v modrém poli, a nad korunovanou přilbou opět kolo.

Asi před 900 lety u vesnice Dobrše u Volyně zabloudil v lesích vévoda Oldřich se svou družinou na honbě se nalézaje. Čím dál, tím více ode svých se vzdaloval, a když konečně zašel v poušť, vyřítit se na něj rozsápaný kanec divoký, jehož obětí byl by se zajisté stal. Ale tu se objevil jakýsi mlynář, jediná to osoba zde bydlící, a vysvobodil ho z drápů lítého zvířete a tak od smrti ho vysvobodil. Kníže potom navrátniv se pasoval mlynáře na rytíře, daroval mu celou krajinu okolní a na památku za jeho hrdinský čin mu udělil mlýnské kolo (Lumír 1858, 644). Stejně srdnatě počínal si předek rodu hrabat **Kinských**. V Poznani žil na počátku X. století český šlechtic, jenž se vyznamenával udatností a vlastnostmi rytířskými. Jmenoval se Hynek z Tetova, a byl pážetem u kněžny, a jen na to čekal, aby se mohl vyznamenat. Kdysi byl ustanoven hon na vlky. Když kněžnin průvod vešel do lesa, přišli na smečku vlků, kteří sršíce blesky z očí a majíce jazyky vyplazené i mužům nejsrdnatějším strachu naháněli. Zatímco vůdcové přemýšleli, jak na vlky má se udeřiti, odtrhli se tři vlci od ostatních a vrhli se na kněžnu. Ale tu již Hynek přiskočil ke kněžně a na jednu ránu všem vlkům hlavy uťal, načež byla honba přerušena. Rytíř za skutek svůj dostal do erbu tři zuby vlčí (Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände, v Praze r.1856, 309).

Rodina **Vršovců** proto se tak jmenovala, že ve štítě modrém měli zlatou vrš. Ješek, Jan, Tistův, který z návodu krále polského zavraždil knížete českého Svatopluka, byl od Boleslava Polského obdarován a erb mu změněn, tak že dostal bílou sekeru bradatice v červeném poli, a druhá sekera (okša) mu dána za ozdobu na helmu. Odtud pocházejí **Bořitové z Budče, Sekerkové ze Sedčic** a.j. (Zrcadlo, 290). Podobný erb jest erbem několika rodin polských, jež původ svůj od Vršovců odvozují (Kraszewski, 327). Poněkud jinak vypravuje při létě 1184 Hájek. Podle něho kníže český Bedřich smířil se s Ratiborem Vršoveckým, jenž přitáhl mu na pomoc z Moravy, a mnoho hrdinských kusů zvláště v okolí Bytova provedl. A poněvadž vtípem svým dokázal, že Morava byla připojená zase k Čechám, dal jemu i potomkům do erbu dvě sekery bradatice křížem položené, a tolikéž i do helmu a k tomu dvě křídla orlová. Za téhož knížete změněn i erb **Vícka**, hejtmana moravského; ve štítě měl dvě bílé a dvě červené čáry, což nic jiného neznamenovalo, než široká a veliká bahna, přes která předkové jeho převáděli knížata a jejich vojska; bílé upřímnost' a statečnou víru k pánům, červené zase , že předkové bránili knížata před nepřáteli (Zrcadlo, 297, Hájek k r.1185).

*Páni **Herburové z Fulštejna** měli prvotně ve štítě jablko zlaté v poli červeném. Byli tři bratři, Herhurt, Hartmod a Eliker, a když jednou žádala toho potřeba, povolal je král a své vojsko jim poručil. Vytáhli tedy všichni do pole, a porazivše nepřítele zvěstovali to králi, jež se z toho velmi radoval. A když mu odevzdávali meče, které jim na nepřítele byl dal, poděkoval jim z toho a na památku ty tři meče křížem položiv za znamení do erbu jim udělil a přidal k tomu helmici s paví ozdobou (Zrcadlo, 404). Možno z toho pozorovati, že výklady mnohých erbů se shodují, jen ve znamení se rozlišují; tak sekery dvě položené a tuto tři meče.*

*Také **Haugvicové z Biskupic** zasloužili sobě beraní hlavu černou na štítě červeném znamenitou obezřetností, již se vyznamenali. Bylť jeden z jich praotců zanechán k obraně nějakého zámku v zemi chorvatské. Sem přitáhl nepřítel s velmi silným vojskem a oblehl zámek, a poněvadž násilím zámku nemohl dobít, chtěl posádku hladem přinutiti, aby se vzdala. Neradi před hradem táborem leželi, ale posádka pozorujíc to tvářila se, jako by měla potravy s dostatek.. Chtěli se navzájem přelstíti. Obležení spoléhali na pevné zdi, a obléhající opět čekali, že ze hladu se vzdají. Skutečně také potrava docházela a hlad již trápit počal hajitele, a již na to pomýšleli, aby s nepřítelem vyjednávali, tak by jen hrdla svá zachránili. Vůdce posádku napomínal, aby jen ještě tři dny vytrvala, že jí do té doby od krále přijde pomoc; sliboval, že kdo udatně vydrží, získá milost královskou. Ve hradě zbyl jediný ještě beran, i kázal ho vůdce zabít, namočil v krvi několik kůží volských, a tyto se zdí ven pověsili, aby je nepřátelé viděli. A ti, když se z toho domyslili, že ve hradě dosti potravy se nachází, odtrhli od něho, a hned potom král na pomoc obleženým pospíšiv a opatřiv je potravou, shledal, že zde pozůstala toliko jedna hlava beraní. Proto vyptav se na způsob, jakým odtud nepřítel odtáhl, rytíři na věčnou památku daroval hlavu beraní do erbu (Lumír 1853, 40). Zase při tom každém napadne způsob, jakým Bruncvík přelstil báječné gryfy a dostal se z osamělého ostrova na skálu; patrně, že pověst ta jest všeobecným majetkem, a že z kroniky Alexandrovy u všech národů se rozšířila.*

*Z bitvy u Budína přinesli sobě **Doupovcové z Doupova** svůj znak, jenž jim od krále Vladislava byl udělen. V bitvě té počali již Čechové utíkat, když tu mlynář Jiřík Doupovec, oděný v bílý šat, zvolal na ně: „Zastavte a neutíkejte“, a sám mezi Uhry vskočiv silně je porážel a až v krvi se brodil. Když bitva se skončila, povolal král Doupovce a sedě na pařezu povstal proti němu a podával mu ruku; a ten, chtěje králi ruku podati, oťrel ji o svou bílou otáhlou sukni, a že mu v seči tři prsty u pravé ruky byli uťaty, udělal si na prsech v bílé sukni tři krvavé nebo červené skvrny. Za to mu král ty tři pruhy dal za erb a rytířem ho učinil (Hájek k r.1116). **Šafgočové** mají čtyři pruhy a vypravuje se o nich skoro táže událost, ovšem že pouze místo a osoby jsou změněny.*

*Jak erb **Šlachů z Hřivic** povstal, následovně kronika vypravuje:*

*Záviš Hřivec z Jilmína,
poctivý a statečný hrdina,
zmužile mečem Lučany jímál,
na čež se sám kníže český díval.
Za to mu je v štít přidán meč chorvatský
k věčné památce jeho zmužilosti a hrdinství.
Po vítězství pro poctivost po pravé ruce knížeti šel do kostela,
a tu jest mu okolo meče na štít přidána štola.
Ručník od knížete s korouhve sňat okolo erbu jemu dán,
protože byl prve starožitný chorvatský hrabě a pán.*

(Pokračování)

Prameny:

Světozor, ročník 1888

Ilustrace k jednotlivým pověstem byly použity z knihy Milana Myslivečka - Erbovník I.

„Na vhodném místě v nejzapadlejším údolí, vzdáleném od běhu světských věcí, na západním břehu Vltavy, vzdáleném půl míle od Krumlova, dosažitelném po řece, zřídil pro slávu Boží a Panny Marie český král Přemysl Otakar II. klášter cisterciáckého řádu.“

Ještě než Vltava skončí svou trmácivou pouť mezi horami šumavského masivu a konečně se patřičně mohutnicí rozlije do rovinatých jihočeských pánví, kličkuje hezky dlouho v nespočetných meandrech a zátočinách podhůřím. Z výšky tu její tok vypadá jako dlouhý, svíjející se had. Právě tady, takřka kolmo proti nejvyšší hoře Kleti, leží na jednom z řekou vytvořených poloostrovů ono „vhodné místo“, o kterém před více než třemi sty lety psal výše citovaný místní kronikář. Mnich pojednávající o svých předchůdcích, kteří ve Zlaté Koruně tehdy působili již čtyřista let.

Před těmi čtyřmistry, respektive sedmistry padesáti lety tu nebylo nic. Tedy, nic co by vytvořil člověk. Byla tu řeka, ještě nezrokčená kaskádou jezů, a nekonečné pásma lesů. Ale ne takových, jak je známe dnes. Les, pokud nešlo zrovna o lovecký revír šlechty nebo malý remízek v hustěji obydlené oblasti, kam se chodilo pro dřevo na topení a stavbu domů, byl ve středověku často synonymem pro pustinu. Většina známého světa byla tehdy takovou tajemnou, nebezpečnou, drsnou pustinou. V ní jako oázy v poušti pomalu ale jistě vyrůstala lidská sídla – hrady, vesnice, města. Centrum české země tvořila, stejně jako dnes, pražská aglomerace. Odtud příslušníci vládnoucího rodu Přemyslovců od 11. století rozšiřovali okruh území spadající pod sféru jejich vlivu a v něm pak množství sídel na místech bývalého lesa. Do hlouby jižních Čech bylo z Prahy daleko. Krajina tu byla nehostinná, zrádné bažiny zahalené do nezdravých výparů se střídaly s obtížně prostupnými pralesy plnými vlků a medvědů. Oáz v podobě lidských sídel tu bylo poskromnu. Přesto náš zlatokorunský mnich píše o tom, že byl klášter založen „na vhodném místě.“ Jak tomu potom máme rozumět?

Když dnes vejdemo do rozlehlé křížové chodby zlatokorunského kláštera, pozdvihneme záhy náš zrak ke stropu, na jehož strohé, gotické klenbě nás upoutají pestrobarevné plochy rokokových fresek. Místní malíř František Josef Prokyš na nich zachytil významné postavy cisterciáckého řádu. Při své práci se vracel k šestisetleté historii, která se zrodila v krajích jihozápadní Francie.

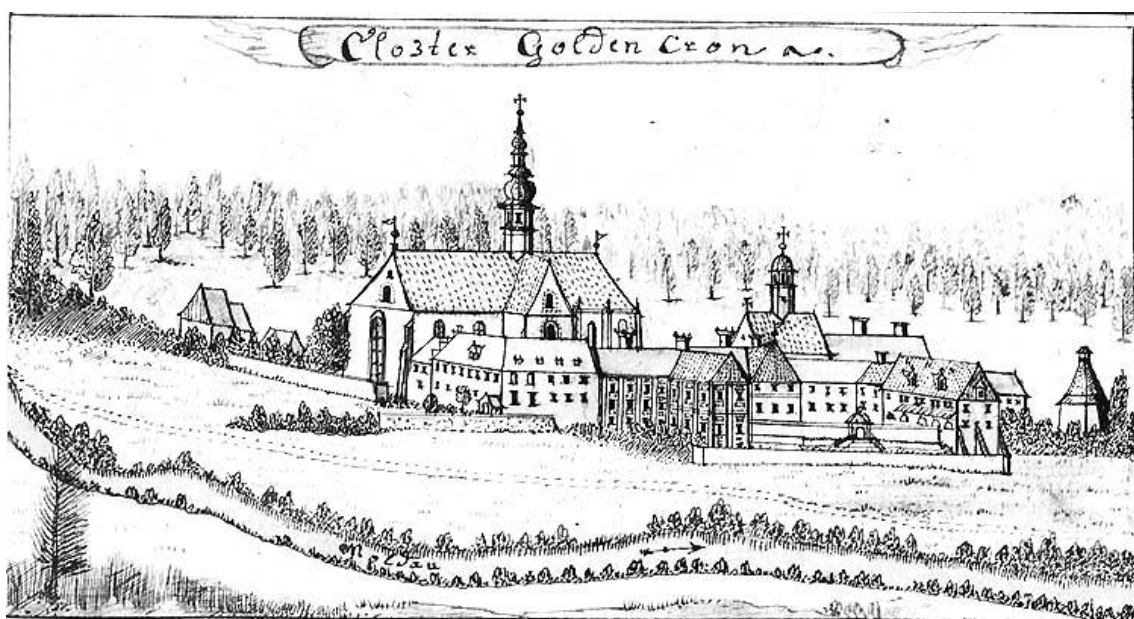
Na konci 11. století mniši z benediktýnského opatství v Molesme založili pod vedením jistého Roberta nový klášter v burgundském Citeaux. Chtěli totiž zreformovat klášterní život benediktýnů, který měl k teorii svého zakladatele často velmi daleko. Mniši nadšení pro svou věc si vytkli dva cíle. Dodržovat důsledně stanovenou řeholi a vedle modliteb a rozjímání trávit čas těžkou manuální prací. Tato myšlenka získala i mladého šlechtice jménem Bernard, který po dvou letech života v Citeaux založil vlastní klášter v nedalekém Clairvaux. Jméno Bernarda z Clairvaux pak mělo brzy proniknout do celého vzdělanějšího světa 12. století. Zdaleka ne každý jej však vyslovoval s úsměvem na rtech. Bernard byl přísný k sobě i druhým. A daleko to dotáhl. Stal se jedním z nejmocnějších mužů křesťanského západu. Natolik mocným, že svými ohnivými projevy dokázal přimět francouzského krále a posléze i německého císaře k vyhlášení nové křížové výpravy do Svaté země. Měl mnoho nepřátel. Jeho přístup k životu ani jinou možnost nepřipouštěl. Věřil, že se bohu zalíbí jako totální asketa a chtěl, aby se bohu zalíbili všichni. Vyprávělo se o něm, jak jel jednou celý den kolem Ženevského jezera a byl natolik pohroužen do modliteb, že si krásné přírodní scenérie vůbec nevšiml. Pohrdal světskou krásou a doslova nenáviděl honosné stavby gotických katedrál, odívajících zemi do svého bílého hávu. Psal dlouhá kázání o odpornosti obrazů, soch a filozofie a s těmi, kdo se odvážili nesouhlasit, se příliš nemazlil.

Tento člověk vtiskl svou pečeť dějinám dvanáctého století, stejně jako novému řádu, nazvanému podle mateřského kláštera řádem cisterciáků. Mniši odění do bílého hábitu s černým škapulířem a černým cingulem měli odvrhnout vše světské, aby plně přijali boha. Ora et labora, modli se a pracuj, bylo heslem každého jejich dne. Měla je šlechtit střídmost, tak jako jejich stavby, oslavující boha svou skromnou prostotou. Jejich klášterům tak nikdy nedominovala věž, braná za symbol povýšenectví. Čím méně měli mniši jíst a topit, tím více museli pracovat. V lesích, na statcích, na poli. Narodil od jiných řádů nebylo jejich hlavním cílem obracet na víru pohany, ale naopak ocitnout se v dokonalé izolaci od lidské společnosti a zušlechtit divokou přírodu. „Místo v nejzapadlejším údolí“ se tedy opravdu hodilo.

Řeč však byla o Burgundsku, jak se tedy mniši dostali zrovna do Čech? Odpověď bude snadná. Cisterciáci byli alespoň zpočátku opravdu věrní své řeholi, skutečně odcházeli do nejnehostinnějších končin, jaké jim matka příroda přichystala a s vervou se tu pouštěli do kácení pralesů, vysoušení bažin

a zakládání nových vesnic a polí. To ovšem bylo něco pro středověké panovníky a jejich bezendné státní pokladny! A tak byli mniši nového řádu záhy zváni do všech koutů Evropy a počet jejich klášterů dosáhl ještě za Bernardova života tří set. Pozadu za zvoucími nezůstali ani čeští panovníci. Prvním z nich byl kníže Vladislav, který velmoži Miroslavovi pomohl založit klášter v Sedlci u Kutné Hory. Přemysl Otakar II. si sto let poté vybral mnichy tohoto řádu do centrální části jižních Čech. Proč?

Koncem června roku 1260 stál český král Přemysl Otakar II. v čele mohutného vojska na u řeky Moravy. Z druhého břehu se na něho díval uherský král Béla IV., taktéž podpořen velikým množstvím ozbrojenců. Šlo tu o Štýrsko, kontrolu nad východní částí střední Evropy a nevyřízené, staré účty. Do přebrodění vodního toku se ani jedné znesvářené straně nijak nechtělo, ale jednalo se o dost na to, aby se vyplatilo čekat. A čekalo se čtrnáct dlouhých dní. Český král se ty dva vleklé týdny o svůj další osud bezpochyby bál. A tak dal prý bohu následující slib. Veřejně prohlásil, že pokud zvítězí, nechá pro něho postavit zbrusu nový, krásný klášter.

Na vedutě od Friedricha Bernarda Wenera vidíme celý komplex klášterních budov tak, jak vypadal v polovině 18. století.

Pak se obě strany dohodly a Přemysl slíbil vyčkat, dokud Béla nepřejde s voskem řeku, aby mohla být svedena regulérní, rozhodující bitva. 12. července se Bělovo vojsko dalo do pohybu. Zpovzdálí ten mohutný proud pozorovali Přemyslovi ozbrojenci. Scéna dlouho polostatickou nezůstala. Navzdory všem dohodám se ještě za pochodu strhla lítá řež, která skončila masakrem a úprkem Bělova vojska, zahnaného do hlubokých vod řeky Moravy. Skutečnost, jestli daný slib neútočit první porušilo české nebo uherské vojsko, už nemohla nic změnit na tom, že Přemysl v osudové bitvě zvítězil. „Přímo z nebe mu pomohli patroni Václav, Vojtěch, Vít a Prokop a tak nikdo nemohl pochybovat o tom, že se slib zbožného krále Bohu zalíbil,“ napsal zlatokorunský kronikář. A tak mělo králi připadnout Štýrsko a bohu nový klášter.

Celé to samozřejmě zas tak jednoduché nebylo. Nehledě k tomu, že legenda nikterak nevysvětluje to, proč si král pro fundaci vybral zrovna jižní Čechy a řád cisterciáků. Abychom se k odpovědi dobrali my, budeme muset na šachovnici dění položit ještě jednu figurku.

Sjednání Čech pod centrální správu pražského panovníka probíhalo po mnohá staletí. Nástroje moci, které k tomu knížata a posléze králové používali, byly prosté - vyvraždění možných konkurentů a dosazování původních členů vlastní družiny do jednotlivých územních oblastí, které měly být spravovány pomocí kastelánských hradů. Vzhledem ke středověkým komunikačním možnostem fungoval takový systém nejlépe v oblastech ne příliš vzdálených od Prahy. To na jihu Čech neplatilo. Tady sídlil mocný a široce rozvětvený šlechtický rod Vítkovců, který měl území rozhodně více pod kontrolou než samotný král. Nemuselo by to snad být ani tak moc na závadu, pokud ovšem v čele státu nebo jihočeského rodu nestanul člověk s ambicemi, které mu nedovolily spokojit se s daným stavem.

Ale přesně to se dokonce na obou stranách zároveň stalo po polovině 13. století. Na český trůn dosedl Přemysl, který se šlechtou, vzhledem ke svým mocenským snahám a značně autoritářským způsobům, obecně vůbec nevycházel příliš dobře, a proti němu Záviš z Falkenštejna, proslulý politik a válečník, do značné míry ovlivňující dění v celé zemi. Oba muži se brzy dostali do sporu. Proti králi a jeho nekompromisní domácí politice se v zemi vytvořil šlechtický odboj a Záviš se postavil do jeho čela. Navíc ze svého bohatého krumlovského sídla ovládal natolik rozsáhlou oblast, že by se vzhledem k absenci králových úřadů dala označit za autonomní území. Přemysl se rozhodl tomuto stavu čelit a to se mu mohlo podařit jedině vybudováním pevných základů své moci v samotné oblasti. To byl tedy politicko-mocenský důvod toho, proč se rozhodl založit klášter na místě, které bylo později nazváno Zlatou Korunou.

Výběr názvu pro nový klášter souvisí ovšem s otázkami teologického rázu. Přemysl totiž spolu se zakládací listinou věnoval mnichům něco, kvůli čemu tehdy mnohým zbožným poutníkům stálo za to jejich Zlatou Korunu navštívit. Byl to trn z domnělé Kristovy trnové koruny. Přemysl jej dostal od francouzského krále Ludvíka IX., který si vzácnou relikvii dovezl z křížové výpravy, a pro příležitost založení kláštera se českému králi náramně hodil. Podobná věc totiž Koruně a jejím obyvatelům dodala v očích středověkého člověka potřebnou vážnost.

Mniši však nedostali do vínku pouze domnělý trn z potupné koruny Ježíše Krista. Jinak by se ostatně klášter nadále jmenoval Svatá Koruna Trnová, jak jej jeho zakladatelé nazvali. A Zlatá mu lidé začali říkat pro jeho nezměrné bohatství.

Když sem na jaře roku 1263 přišla první skupina mnichů v čele s opatem Jindřichem, který na jih Čech dovedl své svěřence z dolnorakouského kláštera Svatého Kříže, našli tu divokou pustinu. Přišli sem ovšem s vědomím, že ta pustina je jejich vlastní, a že nadlouho pustinou nezůstane. Cisterciáci totiž během několika desetiletí vybudovali systém správy, kultivace a osídlení svých klášterních panství. Z toho důvodu také mezi sebe přijímali laické bratry, kterým říkali konvrši a ty nesvazovali povinnostmi v podobě modliteb a studia v konventu, kde v podstatě ani nebydleli, aby tak mohli soustavně pracovat v odlehlejších oblastech klášterního panství.

Území, které Přemysl Koruně daroval, bylo opravdu rozlehlé. Táhl se od hranic s Německem, přičemž jeho západní oblasti sousedily s vyšehradským panstvím a na severu dosahovaly až ke Lhenicím, východní hranice se odtud pak stáčela přes horu Kleť do údolí řeky Vltavy a vedla na jih kolem Kájova zpět k Německu. Vedle toho dostali mniši od krále dvě vinice v Rakousku a dům v předměstí pod Pražským Hradem. Vítkovci z toho radost rozhodně neměli, zvláště když dva roky nato v místě ne příliš vzdáleném po proudu řeky začali s vyměřováním budoucího královského města Českých Budějovic a malý kus na sever postavili hrad Hlubokou. Do oblasti dosud nedotknuté královou silou tak panovník zapustil hned tři pevné opěrné sloupky, kterými tu podepřel svou moc a podmanil si jí velká území, která jako mocný klín vrazil přímo doprostřed obrovského panství nenáviděného šlechtického rodu.

Klášter tak paradoxně navzdory přísnému odkazu Benedikta a Bernarda z Clairvaux sloužil do značné míry jako nástroj politické moci. Šly tu tedy křesťanské ideály stranou? Je velmi těžké soudit a nedopustit se nežádoucích anachronismů. Trochu nám napoví sledování prvních roků klášterních dějin. Na jedné straně tu je těžký úděl mnichů, tvrdý denní řád, starost o nemocné a chudé a práce, která tu po nich dodnes zůstala a jejímiž plody jsou nejen samotné budovy kláštera a desítky nových vesnic, ale také kultivace obrovské plochy dosud divoké přírody. Důležitou byla také dobrá pověst, která se o Zlaté Koruně v myslích lidí utvořila. Svědčí o ní četné dary, kterých mnichům od věřících dostalo. Biblické "spíše než bohatý do království nebeského projde velbloud uchem jehly" mělo ve středověku, době paradoxů, jistou odezvu. A tak bohatí lidé často věnovali alespoň posmrtně celý majetek, nebo část svého majetku někomu, kdo na tomto světě zastupoval Boha, k němuž si pak tímto slibovali najít svou vytouženou cestu. Klášter nejvíce zbohatl na odkazu svého lokátora - tedy jakéhosi "architekta", který vybíral a vyměřoval místo, kde se bude stavět - zvikovského purkrabího Hirza. Ještě dnes můžete v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie spatřit jeho věkem sešlý náhrobek. Není to náhoda. Pohřbení v klášteře bylo jeho odměnou za odkaz v podobě rozsáhlého újezdu táhnoucího se zhruba od dnešní Dolní Vltavice až k Přelšticím u Kájova. Získané území tehdy notně posunulo východní hranici klášterního panství. Věčný život v ráji si ovšem chtěli zajistit i další. Územní celky tak darovali i drobní šlechtici - Bavor z Bavorova, velešínští Michalovci, Menhart ze Štětkře.

Panství klášterů byla navíc panovníky dotována i značnou soudní a tržní imunitou. Král tak podle běžného zvyku vyňal území z moci svých soudců a výběřčích daní. Mimo to Zlatá Koruna, stejně jako

filiační rakouský Heiligenkreuz, nemusela platit naturální daň z dovážené soli, ani z vína a veškeré jiné potraviny. Tyto dary ovšem vyplývají z toho, že klášter do značné míry fungoval jako ekonomický subjekt a se svým územím nakládal podle tehdejších zákonů trhu.

Jiné vyobrazení Zlaté Koruny z 18. století se zachovalo na učební pomůcce, kterou kdysi zavěsili na stěnu třídy v místní škole.

A s tím úzce souvisí i odvrácená strana života v nově vzniklém klášteře. Trh s křesťanskou vírou toho totiž nikdy moc společného neměly. Byli více zbožnými mnichy, nebo pragmatickými správci a majiteli rozsáhlých nemovitostí? Často jednali spíše jako bezskrupulózní podnikatelé, snažící se za každou cenu zmnožit svůj majetek. A nejen prací a koupí. Tak se logicky dostávali do sporů se sousedy. Třeba s Vernerem, Rackem a Přibíkem o to, že neoprávněně vymýtili a zabrali kus hraničního lesa poblíž Frantol. Spor řešený nepomuckým opatem trval šedesát let. S vyšehradskou kapitolou se mniši pro změnu přeli o dvacet dva vsí, které měli založit na jejím území a vyšehradští kauzu dohnali až k samotnému papeži. Než se spor urovnal, odnesl to dokonce napadením a smrtelným poraněním jeden ze zlatokorunských opatů.

Mniši si vůbec příliš servítek nebrali. Zachovala se například žaloba klerika pražské diecéze Mořice z Vojic, který v polovině 14. století obvinil zlatokorunského opata Ludolfa a sklepmistra Gotfrida s mnichy, že ho pro nějaké peníze přepadli, těžce poranili na hlavě a uvrhli do klášterního vězení, kde ho pět týdnů drželi v zimě a o hladu, když ho živili jen vodou a chlebem. Následkem toho Mořic trvale onemocněl a přišel o oko.

Kromě toho začalo vyplouvat na jevo, že se mniši opíjejí ve špitálu s nemocnými, hrají tam karty a že jednou někteří z nich dokonce posílení alkoholem zdemoloali zařízení společné ložnice.

Fungoval snad tedy klášter, toužené synonymum centra zbožnosti, vzdělání a odříkání se od světského, stejně jak bylo tehdy zvykem u světských institucí? Především v něm, stejně jako jinde, žili lidé. A co se týče jeho politiky, jeho představeným v podstatě ani moc možností nezbyvalo. Pokud by se nepřizpůsobili drsným praktikám drsné doby, jejich okolí by si je brzy přizpůsobilo k obrazu svému. Už beztak se s nimi příliš nemazlilo. A příroda byla z těch nejmilosrdnějších. Roku 1281 vzali nově postavené budovy útokem Vítkovci a vše co se tu za pár let postavilo, úspěšně zničili. Mniši, kteří spasili životy v útěku, se sem vrátili až za několik let a to už prý ani nemohli najít místo, kde jejich klášter ještě před nedávnem stál. Jak symbolicky tu působí zfalšovaná listina Oldřicha z Rožmberka,

který v 15. století píše jménem Přemysla Otakara o tom, že se Vok z Rožmberka zasloužil o založení kláštera na náklady krále a své a dostane proto Zlatou Korunu do dědičné správy. Král tu Voka nazývá slovy "věrný náš zvláště milý" a nic nevadí, že ten je v době údajného vydání listiny více než dva roky po smrti. Ale to už je zase jiná historie.

Na vhodném místě, vzdáleném od běhu světských věcí aplikovali původní, čistou ideu do drsné reality a smíchali ji se špinavou politickou praxí. Výsledkem bylo napsání několika nových řádek "velkých" dějin, zpuštění dlouhodobých vývojových procesů, ale hlavně a především utváření mnoha dílčích lidských osudů, o jejichž pestrosti toho víme nejméně a nejvíce zároveň. Aktéři dění si s ním samým poradili po svém, stejně jako si dění poradilo po svém s nimi.

Vedle rodové je městská heraldika druhým nejrozšířenějším oborem heraldiky a pro nás je o to přitažlivější a zajímavější, protože je stále živá – dokladem tohoto tvrzení jsou neustále nově přijímané znaky obcí – symboly existence obcí

Ve feudalismu byly výrobní síly a výrobní vztahy založeny na vlastnictví, využívání a vzdělávání základního výrobního prostředku – půdy. Středověká města vznikala jako středisko řemeslné výroby a obchodu, nebyla proto vázána na toto vlastnictví půdy a proto byla vlastně ve feudalismu určitým cizorodým prvkem. Byla vlastně jakýmsi dalším vývojovým článkem postupující dělby práce, protože již nepotřebovala jako základní pomůcku půdu, ale byla založena na osobní zručnosti jednotlivých řemeslníků a na úspěchu těchto řemeslníků při směně jimi vytvořených hodnot prostřednictvím peněz. Bohatnoucí města se v té době chtěla vyrovnat feudálům, proto zisky ze svých obchodů vkládala do vlastnictví půdy, a postupně se stávala feudálními vlastníky vesnic a panství a od panovníka získávala různá práva a svobody.

Nejdůležitějším pramenem pro studium komunální heraldiky jsou privilegia a pečeti. Co se týká erbovních privilegií, zachovalo se jich v ČR opravdu žalostně málo – požáry radnic, 30ti letá válka a další živelné katastrofy většinu z nich zničily. Opisy znakových privilegií v Saalbuchu (Státní ústřední archiv v Praze, případně jednotlivé listiny v SOkA), které jsou sice bez vyobrazení znaku, ale nahrazují jej.

Znak jako znamení osobní, později rodové se přestává vztahovat pouze na určitou osobu, ale přechází na území jím ovládané, tím se rozšířilo i na města královská i poddanská – změna v českých zemích probíhá v průběhu od konce 13.století do počátku 15.století. O původu městských znaků existují prakticky dvě hypotézy o jejich vzniku:

1. Část heraldiků se domnívá, že městské znaky se vyvinuly z městských pečeti, které se ojediněle vyskytují již od 13.století, ale jejich rozšíření nastalo až v pozdějším období
2. Druhá část heraldiků tvrdí, že městské znaky se vyvinuly samostatně bez ohledu na existenci pečeti

Bez ohledu na obě skupiny je nutné říci, že pečeti měst vznikly skutečně dříve, než samotné znaky a to z důvodu čistě praktických. Města totiž potřebovala stvrzovat a právně ověřovat vydávané městské písemnosti. U královských měst na těchto pečetích vidíme většinou symbolický obraz hrazeného, tedy opevněného města, s bránou buď otevřenou, nebo zavřenou, s jednou nebo několika věžemi, doprovobenou buď postavou panovníka, případně jeho znamením. U poddanských měst byl obraz podobný, ale byl doplněn znakem vrchnosti, která vyjadřovala tehdejšího držitele města – například v našem okrese znak města Borovany. Při změně majitele se někdy měnil i obraz na pečeti. Lze proto předpokládat, že znaky měst byly převzaty z těchto pečeti a pro odlišení byly doplněny jednotlivými barvami.

Námětově není městská heraldika příliš bohatá, podíváme-li se na znaky našich měst, můžeme obsahově náměty rozdělit do několika základních okruhů

Stavby městského obranného systému – městské hradby s cimbuřím, brány zavřené i otevřené, opatřené padacími mřížemi nebo vraty, hradební věže buď v hradbách, ale i samostatně

Panovník, pán města, zakladatel města nebo jejich symboly – skutečný obraz vladaře, zakladatele města je jako štítová figura velice vzácný, ale i ten se vyskytuje ve znaku města Plzně (český král v brnění se štítem s českým lvem), Beroun totéž, Nové Strašecí (postava panovníka doprovázeného W – Vladislav II.), Rokycany (postava pražského arcibiskupa nad štítkem se znakem arcibiskupství), Vyšehrad, Žižkov (postavy Karla IV. a Jana Žižky), mnohem častěji se používá pouhý symbol vrchnosti – Slaný, Ústí nad Labem, Turnov, Brandýs nad Labem, Tachov, Chotěboř, Hradec Králové (ve znaku český lev), ale i Olomouc, Znojmo (moravská orlice). U poddanských měst byla praxe obdobná – nezměněný znak feudála převzala města Rožmberk, Horní Stropnice, Dolní Bukovsko (znak pánů z Rožmberka), Ledenice (znak pánů z Landštejna), Benešov (znak pánů ze Šternberka), Vizovice a Kunštát (znak pánů z Poděbrad a Kunštátu), Pardubice a Hlinsko (znak pánů z Pardubic), Budyně nad Ohří (znak Zajíců z Hazmburka). Mnohem častěji se ale vyskytuje jako vedlejší štítová figura štítek se znakem majitele ať už u královských měst Čáslavi, Českých Budějovic, Českého Brodu, Chomutova, Kolína nebo Žatce a podobně i u poddanských měst Českého Krumlova (Eggenberkové), Frýdlant (Biberštejnové), Jičín (Vartenberkové), Liberec (Redernové), Třeboň (Rožmberkové). K tomuto účelu slouží i například iniciály, například Vlašim s iniciály AKZP (Aleš Klenovský ze Ptení

), Počátky, kde jsou spojeny iniciály manželů AWAL (Adolf Wratislav ze Sternbergu + Anna Lucie Slavatová).

Světcí a patroni kostelů či klášterů nebo jejich odznaky – ve středověku lidé nespolehnali jenom na ochranu světskou, ale i na ochranu nebeskou. Také tato skupina znaků je poměrně početná – odráží náboženské smýšlení tehdejších lidí. Postavy nebeských ochránců se objevují buď celé, případně doprovází jiné symboly, nebo jsou znázorněny jen určitými předměty – tzv. atributy. Mezi znaky s takovými znameními patří například Boží Dar, Dobříš, Teplice, Hranice na Moravě, Volyně, Votice, Choceň a Stará Boleslav.

Znaky mluvící – zvláštní skupina měst, jejichž znaky nějakým způsobem naráží na název města – mezi města s mluvícími znaky můžeme zařadit například Most (obraz mostu), Sokolov (sokol), Jablonec (jablono), Jilemnice (jilm), Český Dub a Dubá (dub), Smržovka (smrž), Vršovice (vrš) atd.

Symboly připomínající událost či pověst – mezi města, která mají takový znak k pověsti se vztahující patří například Rychnov nad Kněžnou (dívka sedící na jelenovi), Plzeň (velbloud).

Symboly vztahující se k zaměstnání obyvatel – takovými symboly se rozumělo to nejtypičtější a nejrozšířenější zaměstnání obyvatel, nejznámějším takovým symbolem jsou zkrácená hornická kladívka – mlátek a želižko – ty můžeme potom vidět ve znacích horních (hornických) měst Kutné Hory, Jáchymova, Rudolfova, Havířova, Poličky a dalších.

Významná stavba ve městě či v jeho okolí – tyto znaky nejsou příliš zastoupeny a proto z nich můžeme například uvést Mikulov, Příbram a Hluk.

Symboly s přírodními zvláštnostmi – například stromy, rostliny a zvířata která jsou jedinečná a nikde jinde se nevyskytují

Symboly privilegií, svobod, ctností a práva – některá města si potrpěla na dobrou pověst, proto i ve svých znacích má příslušné symboly, například Kamenický Šenov a Krásná Lípa mají ve znaku obsaženu alegorickou postavu spravedlnosti, ve znaku města Králíky je zase meč jako symbol hrdelního práva.

Symboly neznámé ne všechna znamení, která ve znacích měst najdeme je možno nějakým způsobem vysvětlit. U některých znamení se již asi nikdy nedozvíme, co vlastně vyjadřovala, nebo co znamenají. Tak například město Česká Třebová má ve znaku kohouta s lidskou hlavou nesoucí špičatý klobouk a takových znaků je v městské heraldice více.

Přechod od městských symbolů na pečetích k městským znakům nastává až v období, kdy se znaky stávají především symbolem totožnosti, vlastnictví a stavu. Královská města začala užívat znaky až koncem 13.století a města poddanská je následovala, ale většinou až po husitských válkách. Na ochranu svých práv a svobod (milové právo, povinně vedené cesty a mýta ...) musela města organizovat i vojenskou moc. Znak se stal, stejně jako u šlechty nutností pro rozlišení bojovníků, ale i jako symbol mocenského a právního postavení města, a zároveň i dokladem významu a stáří města.

Původní první znaky měst pravděpodobně vznikly svévolně z vůle měst na rozlišování bojovníků, později si král uvědomil, že udělení znaku je možno využít jako zvláštní milosti a privilegia pro město (konec 14. a počátek 15.století)

- 1411 Most
- 1423 Třebeň
- 1416 Slavkov a Žebrák
- 1437 Tábor

Od 15.století bylo právo na udělení znaku městům vyhrazeno králi. Právo udílet a polepšovat znak městům měl i císař a papež, ale vždy pouze se souhlasem krále. Tak se stalo v případě polepšení znaku městu Plzni papežem Pavlem II. a Řehořem XIII., nebo v případě polepšení znaku městu Praze roku 1475 císařem Fridrichem III.

Se vzrůstem významu a počtu měst docházelo také k častějšímu udělování majestátů, zvláště za panování Vladislava II. Jagellonského, který do městské heraldiky zavedl řád a systém. Byla-li nějaká osada povýšena na město, zároveň obdržela v rámci majestátu i znak. Pro poddanská městečka musela šlechta žádat krále, aby jejich městu udělil znak. Součástí těchto privilegií byla i určitá práva, či výsady – právo pořádat trhy, právo vařit pivo, právo milové, popřípadě právo pečeti různobarevným voskem, které uděloval panovník přibližně od první poloviny 14.století:

- Červený vosk – panovník, královské úřady, vyšší duchovenstvo, panský stav - vyšší šlechta, královská města a některá významnější poddanská města

- *Zelený vosk – stav rytířský a některá menší města a městečka*
- *Černý vosk – nepatrná a málo významná města a městečka*

Postupem doby začaly městské znaky ztrácet na významu a tak města a městečka v období od 17. do poloviny 19.století nedostávala obvykle v privilegiích právo užívat znaku. Nový rozmach nastal až v období historismu. Z tohoto období pocházejí znaky Jablonce, Františkových lázní, Varnsdorfu.

Na přelomu 19. a 20.století byla také změněna praxe při udělování znaků – podnět na povýšení musel vyjít z obce, která o ně musela požádat úřední cestou. Všechny žádosti byly předány ministerstvu vnitra do Vídně a to tzv. šlechtickému úřadu. Když dal císař a král své svolení, byl o něm vypracován zvláštní spis – tzv. Nejvyšší rozhodnutí na základě tohoto dokumentu byl žadatel obeznámen, že má nárok na vyhotovení – vydání slavnostního diplomu s vlastnoručním podpisem panovníka. Poplatky za tento úřední výkon byly vysoké – diplom se znakem 540,- korun, bez znaku 242,- korun. Slavnostní diplom – krasopisně kaligraficky vyhotovená listina, obvyčejně ve tvaru sešitu o 4 až 6 listech z umělého pergamenu s vymalovaným znakem města, vevázána do sametových desek, opatřena císařskou pečetí v červeném vosku v bronzovém pouzdře s vlastnoručním podpisem panovníka. Časové období od vydání nejvyššího rozhodnutí do předání diplomu se pohybovalo od několika měsíců až po několik let.

Po roce 1918 bylo dočasně potvrzování nových znaků zastaveno, až zákonem z roku 1920, který se týkal státního znaku bylo pověřeno ministerstvo vnitra pozměňovat znaky veřejné.

- *Obec žádala o povolení ministerstvo vnitra, které postoupilo žádost Archivu MV, ten vypracoval dobrozdání a na jeho základě bylo na MV rozhodnuto.*
- *Mnohá města se v této době zbavovala symbolů staré monarchie a také byla odstraněna různá polepšení, která se do městských znaků dostala v době panování Habsburků za věrnost jejich dynastií.*

Po roce 1945, přesněji řečeno zákonem z roku 1949 přestaly být obce právními subjekty a nedlouho na to, v roce 1951 dostaly MNV příkaz, aby jako orgány státní moci používaly na razítcích státní znak, tak došlo k dočasnému přesunutí heraldiky do historie. Ministerstvo vnitra rokem 1951 zrušilo jakoukoliv heraldickou činnost.

Od roku 1967 bylo zákonem o národních výborech povoleno, že pokud není výslovně předepsáno užívání státního znaku, mohou MěNV užívat znaku města – týkalo se ale pouze měst, nikoliv všech obcí. Další změnou z tohoto zákona bylo, že pokud město chtělo získat nový znak, muselo postupovat následovně. Znak musel být schválen plénem MNV, před plénem muselo dojít ke konzultaci s příslušným městským nebo okresním archivem. Po projednání plénem nabyl znak platnosti.

V roce 1966 byla na Archivní správě ministerstva vnitra ustavena odborná komise, která měla dva úkoly:

- 1. být poradním orgánem při projednávání a úpravě znaků nových i změnách znaků stávajících. Jednotlivé archivy měli povinnost předložit této komisi každou žádost k posouzení a vyjádření. Teprve na základě tohoto vyjádření příslušný archiv zpracoval vyjádření vlastní určené pro plénum MěNV.*
- 2. shromažďovat veškeré materiály vztahující se ke starým znakům za účelem vytvoření soupisu starých znaků a shromáždit tak dostatečný materiál k posuzování správné podoby starých znaků.*

Současnost je opět trochu jiná. Řídí se zákonem o obcích, který vstoupil v platnost rokem 1991, který platí do dnešního dne pouze s některými obměnami. Podle něho může o přiznání znaku a praporu požádat jakákoliv obec, bez ohledu na velikost. Postup je následující:

- *Obec vytvoří, nebo si nechá vytvořit znak a prapor podle obecných heraldických pravidel.*
- *Tento znak a prapor je předložen obecnímu zastupitelstvu ke schválení. Pokud je znak a prapor schválen, obec sepiše „Žádost o udělení znaku a praporu“, kterou spolu s vyobrazením a zápisem z obecního zastupitelstva zašle do Parlamentu ČR.*
- *Parlament má pro tuto činnost vytvořen tzv. „Podvýbor pro heraldiku a vexilologii“, jejímiž členy jsou poslanci PČR, doplnění externími spolupracovníky – odborníky na heraldiku a vexilologii. Tento podvýbor odborně posoudí žádost obce a pakliže nejsou shledány závady, doporučí předsedovi parlamentu žádost ke schválení. Zároveň vyhotoví odborný blason znaku a praporu.*
- *Předseda parlamentu nechá schválit jednotlivé žádosti v PČR*
- *Pracovníci parlamentu vyhotoví dekret a pozvou zástupce obce ke slavnostnímu předání. Na slavnostním předání je dekret předán předsedou parlamentu do rukou starosty obce*

Všechny tyto úkony od posláni žádosti do parlamentu po předání dekretu zástupcům obce jsou v současnosti prováděny bezúplatně.

Závěrem je možno si pouze postěžovat, že honosným a mnohdy krásně umělecky provedeným privilegiím s vyobrazením znaku, které města dostávala v dávno již minulých obdobích se současné dekrety jen těžko mohou rovnat. V současné době je nahradila strohá úřední listina na předtištěném papíře, nepříliš vzhledná. Myslím si, že tak slavnostní okamžik, jakým je pro každou obec předání dekretu na znak a prapor by si zasloužil poněkud slavnostnější formu tohoto dekretu. V naší vlasti je mnoho schopných odborníků, kteří by tuto činnost zvládli a obec by možná na toto vyhotovení i ráda finančně přispěla.

Prameny:

Milan Buben

Milan Buben

Martin Kolář, August Sedláček

August Sedláček

Vojtěch Král z Dobré Vody

Jiří Louda

Jiří Čarek

ARBOR Sokolov

Heraldika, Albatros 1986

Encyklopedie heraldiky, Libri 1994

Českomoravská heraldika I., Praha 19

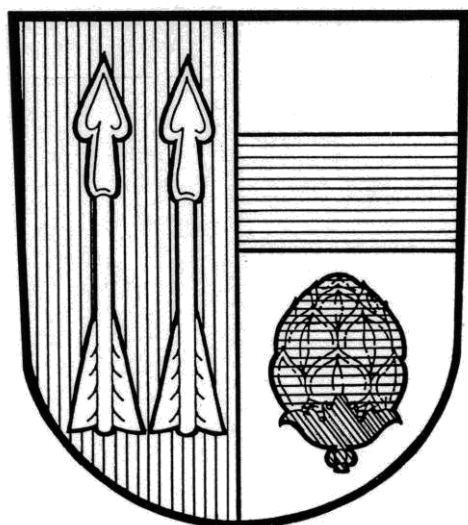
Českomoravská heraldika II., Praha 1925

Heraldika, Praha 1900

Znaky československých měst, Mladá fronta, Praha 1975

Městské znaky v českých zemích, Academia, Praha 1985

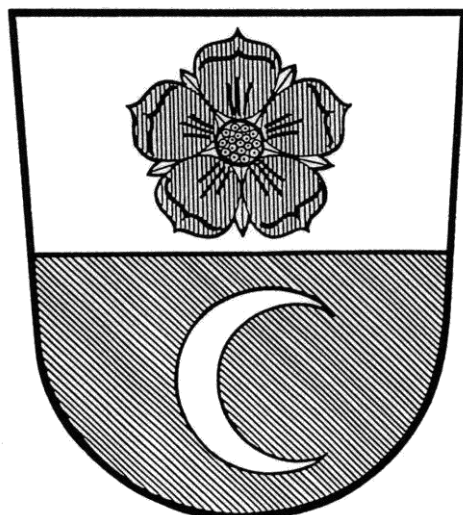
Heraldické mapy krajů České Republiky, Sokolov 2001

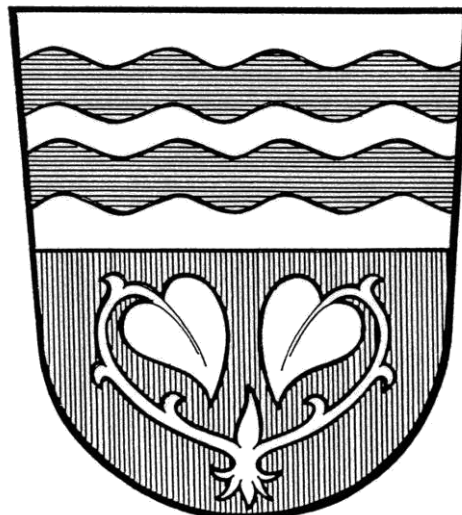
Římov

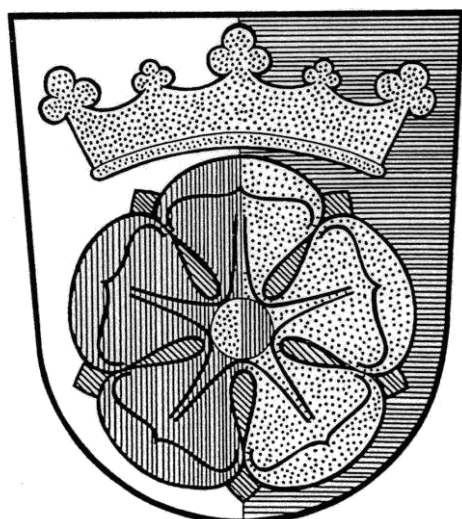
Svatý Jan nad Malší

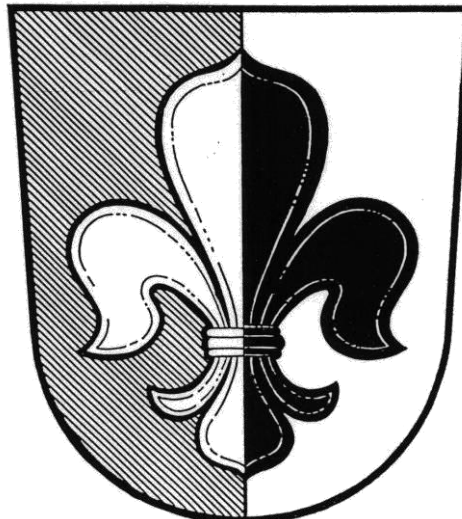
Staré Hodějovice

Všemyslice

Hrdějovice

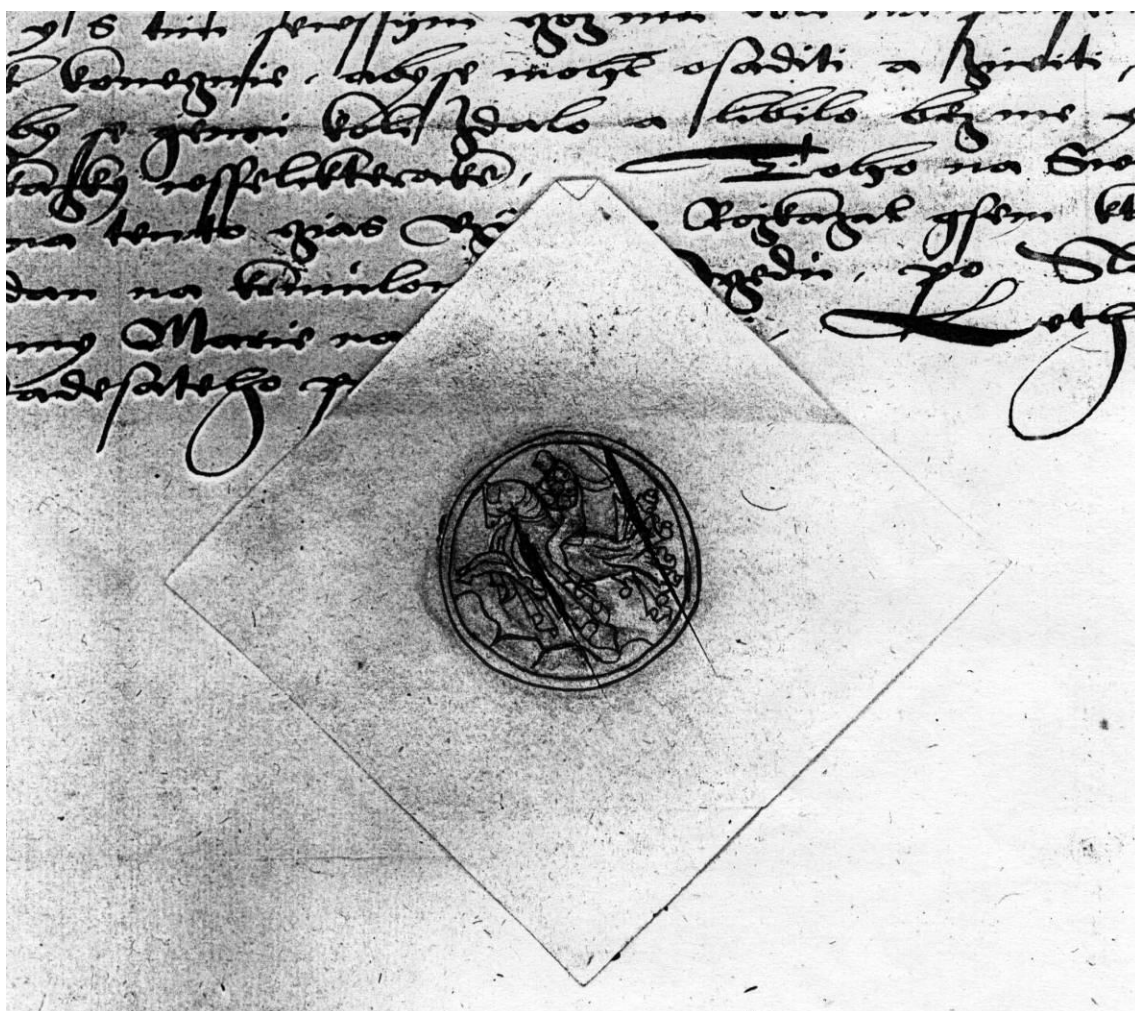

Nákří

V Jihočeském sborníku historickém ročník 71/2002 je článek od p. Karla Maráze pojednávající o 11 typech jezdeckých pečetí vládařů domu Rožmberského. Jsou zde popsány a vyobrazeny pečeti počínaje Jindřichem I. z Rožmberka (1285) až po Petra Voka z Rožmberka (1598). Jedná se o pečeti zavěšené ve voskových miskách, velké to znamená honosné, nalézající se v Jihočeských archivech.

Jelikož se také věnuji sfragistice, našel jsem před několika lety jezdeckou pečeť Viléma z Rožmberka, která vybočuje svým provedením a užitím z dosud známých jezdeckých pečetí tohoto rodu.

Listina nacházející se v městském archivu Českých Budějovic v oddělení „Osobní listy 1551 – 18/8“ ve kterém Vilém z Rožmberka správce a vladař domu Rožmberského propouští Prokopa, syna Wolffa, ševce z Chvalšín z poddanství a človecenství do Českých Budějovic. listina je vydaná 19.srpna 1551 na Českém Krumlově , stvrzena pečeti o průměru 29 mm pod papírovým krytem, dvakrát proříznutá. Zobrazuje jezdce na koni ve skoku směrem heraldickým doprava (oproti všem ostatním, která zobrazují skok koně směrem doleva) pře balvany s bohatě vlajícím kropířem, zakrývajícím zadní nohy koně. Jezdec je v brnění s přilbou a taseným mečem a v pravé ruce drží štít s pětistou růží. Pečeť je bez opisu nebo jiné značky a byla přitisknuta čtyři měsíce po nástupu Viléma na vladařský stolec.

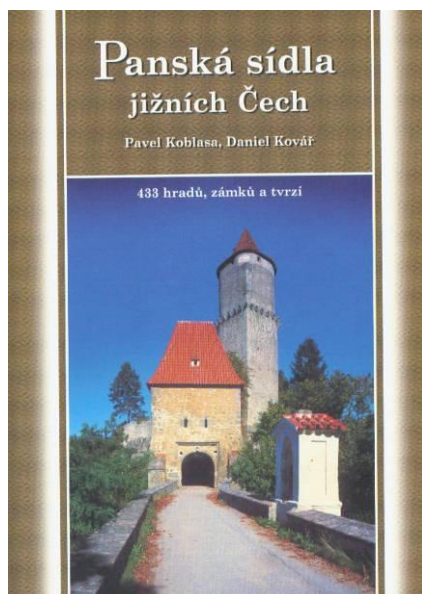

Výřez z listiny s jezdeckou pečeti Viléma z Rožmberka z roku 1551

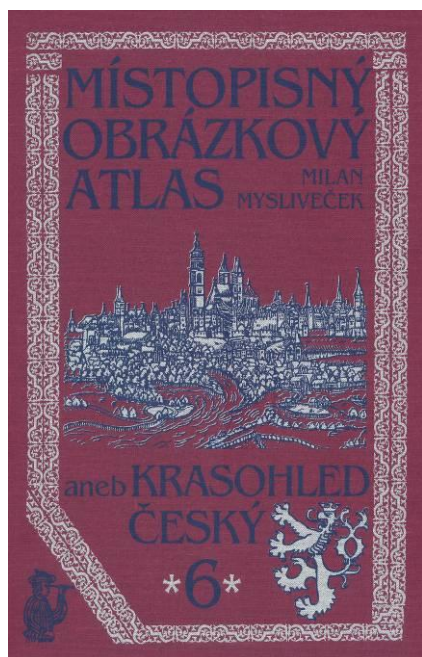
Unikátní encyklopedie na pokračování – Památky, nakladatelství FRAUS Plzeň, dosud vyšlo 31 sešitů, cena jednoho 49,- Kč

Nakladatelství FRAUS z Plzně začalo vydávat zajímavé sešitové publikace pod názvem „Unikátní encyklopedie na pokračování – PAMÁTKY“. Tato edice si dala za cíl seznamovat širokou veřejnost s památkami historickými, kulturními i technickými. Mnozí z Vás si ještě možná pamatují na několikastránkové průvodce, které bylo možno na hradech a zámcích zakoupit. Dalo by se říci, že tyto publikace jsou jejich pokračováním. Obsahují nejenom zajímavé historické údaje o dané památce, ale i velké množství fotografického materiálu, a to nejenom z interiérů objektů, ale i z jejich okolí. V každé publikaci je také pozvánka k návštěvě zajímavosti, které se nacházejí v okolí představené památky, doplněné i mapkou, což jistě kladně ohodnotí všichni návštěvníci památek. A pro zajímavost je v každém sešitu edice také uvedena báje, či pověst, vztahující se k objektu, nebo jeho okolí. Edice je připravována ve spolupráci s Národními památkovými ústavy jednotlivých krajů, což je zárukou toho, že údaje v nich obsažené jsou plnohodnotné.

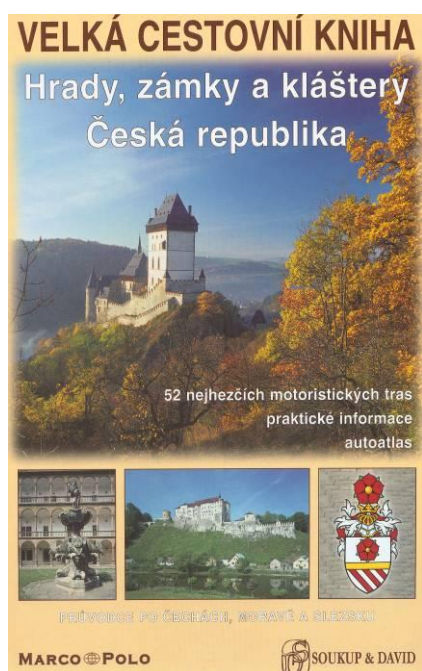
Pavel Koblasa, Daniel Kovář - Panská sídla jižních Čech, nakladatelství Veduta České Budějovice, 213 stran, černobílé a barevné fotografie, cena brožované vydání cca 240,- Kč

Další zajímavou publikací, která vyšla v průběhu měsíce července je kniha **Panská sídla jižních Čech** autorů Pavla Koblasy a Daniela Kováře. Kniha byla vydána českobudějovickým nakladatelstvím Veduta. Představovaná kniha bude zajímavá hlavně pro ty z Vás, kdo rádi projíždějí náš kraj a obdivují krásy kulturních památek a šikovnost našich předků. Tato kniha obsahuje na více jak 200 stranách textu 413 objektů, které buď stojí, nebo se dochovaly alespoň ve zříceninách, jejich stručnou historii, popis a fotografii. Kniha je zaměřena na oblast Jihočeského kraje ale ne v současných hranicích, ale vlastně kraje Budějovického, Prácheňského a Táborského v hranicích před rokem 1848. Je doplněna barevnými fotografiemi vybraných objektů a mapkami s vyznačením jednotlivých popsaných objektů.

Milan Mysliveček – Místopisný obrázkový atlas, aneb Krasohled Český * 6 *, Chvojko nakladatelství, 2003, 128 stran, 16 barevných stran příloh s množstvím znaků, mnoho černobílých fotografií a obrázků, cena 370,- Kč.

Stouto publikací se Vám do ruky dostane již šesté pokračování Krasohledu, tentokrát se zaměřením na severovýchodní Čechy, tedy na oblast naší vlasti, která byla odedávna pod výrazným vlivem našich českých královen. Ale také do kraje, ve kterém dle našich krásných pověstí vládne mocný Krakonoš – do obcí a městeček v okolí našich nejvyšších hor – Krkonoš. Tam putování knihou začíná a potom se dostaneme po toku ještě mladé řeky Labe do podkrkonoší – kraje tkalců a tkadlen, řezbářů, sklářů, písmáků, pokračujeme přes kraj posetý pomníčky – vzpomínkami na padlé z prusko-rakouské války v 19.století. Dále navštívíme záhadné Broumovsko s rozeklanými Teplickými, Adršpašskými a Broumovskými stěnami, kraj tolik opěvovaný našimi význačnými spisovateli – Jiráskem a Němcovou. Přes Babiččino údolí a Ratibořice projdeme k Hradci Králové, věnnému městu českých královen a svoji pouť ukončíme v městečku Králíky.

Petr David, Vladimír Soukup – Velká cestovní kniha, Hrady, zámky a kláštery, Česká republika, Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku, nakladatelství Soukup a David s.r.o. ve spolupráci s nakladatelstvím Marco Polo s.r.o., Praha 2003, 362 celobarevných stran textu s množstvím obrázků, fotografií, mapek, 20ti listová automapa České republiky, cena 999,- Kč.

Další kniha, kterou vám představuji je kvalitně zpracovaným průvodcem po krásných místech naší vlasti. Obsahuje 52 motoristických tras, které jsou v samostatných kapitolách popsány tak, aby návštěvník mohl podle této knihy k jednotlivým vybraným lokalitám bez obtíží dorazit a kochat se krásami naší vlasti. V jednotlivých kapitolách se kromě mapky a popisu jednotlivých lokalit objevuje i rubrika „Víte, že ... ?“, ve které se například dozvíte, že mezi hrady Příběnice a Příběničky, které jsou odděleny řekou Lužnicí, byl kožený most, nebo, že v hluboké hradní studni na Choustniku se prý o svatojánské noci scházejí čerodějnice z celého okolí, nebo, že expozice motocyklů není na hradě Kámen jen tak náhodou. V blízkém Pacově totiž byla roku 1904 založena Mezinárodní motocyklová federace.

Pro dnešní pokračování galerie jsem vybral znamení, o kterém by se dalo říci, že je symbolem Jihočeského kraje – znamení kapra. V našich zemích je tato erbovní figura poměrně častá, obvykle se kreslí v kosmé, poněkud prohnuté poloze, tak aby vyplňovala plochu štítu. Je symbolem mlčenlivosti a bdělosti.

Prvním rodem, který Vám dnes představuji je rod **Hodějovských z Hodějova**. podle erbovní pověsti jej získal do znaku předek rodu jménem Bernard, který v roce 1158 našel při tažení k městu Milánu brod přes řeku Addu, čímž přispěl k vítězství císařských vojsk. Rod pochází ze vsi Hodějova u Volyně a vlastnil majetky hlavně na jihu a jihozápadě Čech. Z tohoto rodu se proslavil hlavně Arkleb, který jako výborný řečník zastával úřad komorníka při moravském soudním dvoře. Mnoho příslušníků tohoto rodu bylo přívrženci stavovského povstání a proto po roce 1621 o majetky přišli při konfiskacích. Tak se stalo, že Adam Hodějovský sloužil v dánském vojsku a Bernard Hodějovský zase ve vojsku švédském. Jan Hodějovský z Hodějova (1496 – 1566) založil v Řepici velkou knihovnu stal se štědrým mecenášem humanistů a básníků. Na pražské univerzitě založil stolicí básnictví a inspiroval Václava Hájka z Libočan k napsání Kroniky české.

Druhým rodem z dnešní galerie je rod pánů z **Bechyně**, který získal predikát podle hradu Bechyně, kde působili dva bratři – Čeněk a Dobeš jako královští purkrabí. Dobeš byl zároveň i nejvyšším maršálkem a je uváděn jako vůdce tzv. rakouské strany. Možná i to má souvislost s jeho smrtí, o které se píše v Kronice české. Po smrti Rudolfa Habsburského se sešel sněm pánů, na kterém se rozhodovalo, kdo bude příštím českým králem, a právě Dobeš z Bechyně tak usilovně nutil české pány k volbě Rudolfova bratra Fridricha Habsburského, že rozezlený pan Oldřich z Lichtenburka jej mečem probodl. Z moravské větve pánů z Bechyně vynikal Drslav, který zastával úřad olomouckého kanovníka a později se stal pražským proboštem a Jan, který nakonec veškerá panství prodal a vstoupil do služeb rakouského vévody Albrechta III. Jím také rod vymřel. Rod měl, tak jako všichni příslušníci rodu Benešoviců, ve znaku odřívous ale v klenotu nosili páni z Bechyně kapra.

Třetím rodem, dnes představovaným jsou **páni z Lichtenburka**, který měl ve znaku dvě zkrřížené ostrve a v klenotu kapra položeného na paví kytě. Předkem rodů Ronoviců byl Smil Světlícký, který oddaně sdílel vyhnanství s knížetem Přemyslem. Rod vlastnil velké množství majetku ve východních Čechách, ale i na Moravě. Mohlo by se říci, že patřil k nejbohatším a nejvýznamnějším rodům Království českého. S jedním z příslušníků moravské větve rodu, Oldřichem Bítovským z Lichtenburka jsme se již dnes setkali – probodl pana Dobeše z Bechyně na sněmu. Tento velmož byl hejtmánem Markrabství moravského a v roce 1306 zastával také úřad nejvyššího lovčího a podkomořího v Království českém. Jeho syn vlastnil Lipnici, jeho bratři Bítov a Cornštejn. Jeden z jeho vnuků byl vyšehradským kanovníkem a poté olomouckým arcibiskupem. Válečnou slávu dobyl Hynek Krušina z Lichtenburka jako hejtmán husitských vojsk ve východních Čechách a také Hynek Bítovský z Lichtenburka, který byl nejdříve ve službách domu Rožmberského a poté jako zapřísáhlý nepřítel královské moci rok vzdoroval královskému vojsku Jiřího z Poděbrad, které jej obléhalo na hradě Cornštejně.

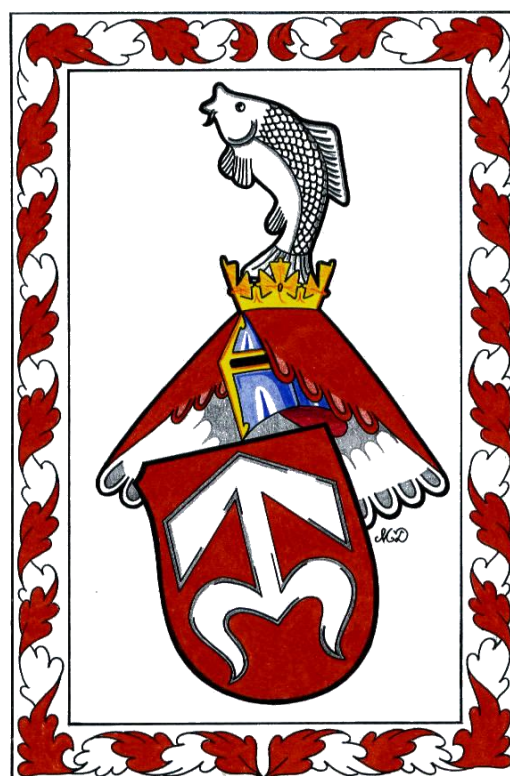
Posledním dnes představeným rodem jsou **Kurcpachové z Trachenburka** pocházející ze Slezska. Podle erbovní pověsti se dozvídáme, že předkové rodu – tři bratři, zachránili krále před utonutím v rozvodněné řece a proto jako odměnu dostali do znaku tři kapry nad sebou položené. Stejně znamení jiných barev mají spřízněné rody Bechyňů z Lažan a Zejdliců ze Šenfeldu. Z jednotlivců tohoto rodu lze upozornit na Zikmunda Kurcpacha, který byl ve službě u českého krále Vladislava Jagellonského, nebo o bratřích Janu a Jindřichovi, kteří byli ve Slezsku povýšeni do panského stavu a jeden z nich sňatkem s paní Annou z Illburka získal panství Ronov, Lemberk a Helfenburk v severních Čechách.

Prameny:

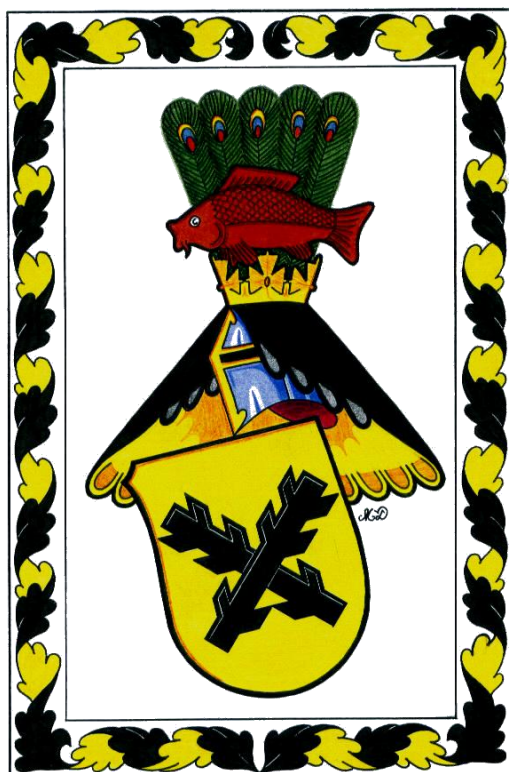
Jan Halada	Lexikon české šlechty, Akropolis, Praha 1999
J.Janáček, J.Louda	České erby, Albatros, Praha 1998
Milan Mysliveček	Erbovník I., Horizont, Praha 1990

Hodějovští z Hodějova

z Bechyně

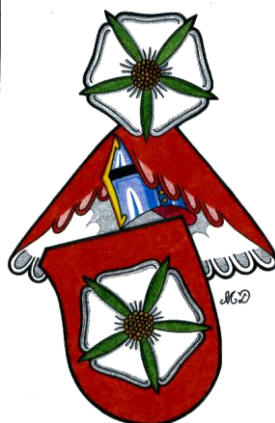
z Lichtenburka

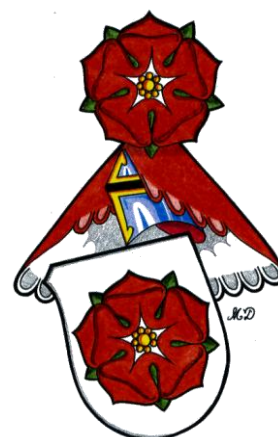
Kurcpachové z Trachenburku

z Kuenringu

z Landštejna

z Rožmberka

z Grafeneku

Vilém z Rožmberka

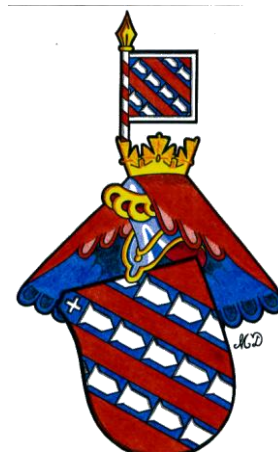
Petr Vok z Rožmberka

Jan Jiří ze Švamberka

ze Švamberka

de Longueval - Buquoy